

*Прилози за
Моноірасфију
Нової Милошева*

Књиџа четвртиа

Ново Милошево 2007.

Главни и одговорни уредник

Драган Раушки

Технички сарадници:

*Љиљана Јосимовић
Јасмина Шљајић
Ана-Илона Кајамаџин
Душица Белић
Саша Стокић
Милена Раушки
Вера Недин
Карако Јанош
Сйоменка Гагић
Софија Пајић
Душица Бешлин
Славица Будаков
Александра Јаковљевић
Бранислав Зималеџин
Милан Кнежев
Славица Ковачев*

Коректор:

Верица Месарош

Штампа:

Екопрес - Зрењанин

ПОШТОВАНИ ЧИТАОЦИ!

Четврта књига "Прилози за монографију Новог Милошева" је пред Вама.

Збирка текстова која се налази у књизи је шаролика, али се надамо да ће свако од Вас наћи бар неки интересантан детаљ који ће пробудити сећања "на стара добра времена".

Неке теме које су у три претходне књиге презентоване, заголицале су машићу читалаца, па се у овој књизи очекивао наставак појединих текстова. Нажалости сваки текст је целина за себе и послужиће неком будућем великом подухвату писању монографије Новог Милошева.

Позивамо све заинтересоване љубитеље писане речи да нам пошаљу своје текстове који су везани за Ново Милошево да би смо што пре кренули у реализацију њих књиге.

**У Новом Милошеву
јануара месеца 2007.**

Драган Раушки

ИКОНОСТАС СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У КАРЛОВУ

Никола Алексић, по годинама млађи “савременик и супарник” Константина Данила, како каже Милан Кашанин, у сасвим раној младости, пре Беча и Италије, ученик великог Арсе Теодоровића, врло угледног и образованог сликара, поуздано је најплоднији наш сликар, не само тог доба. Из такве плодности, доста изузетне за наше људе и прилике, за кратки дах и ређу континуирану радну моћ наших људи, па разуме се, и уметника, могу да се роде дела, која нису, увек, насићена највишим врлинама, које иначе поседује уметник, као што је Никола Алексић; али, то нису често избегли ни највећи ствараоци, нарочито кад су врло плодни.

У сликарски најуспелијим Алексићевим портретима, који зраче изразом и који су сугестивни, стекла су се срећно сва својства његовог талента и творачких могућности, по којима је он, један од најзначајнијих представника не само класистичког сликарског приступа у нас, него и најзначајнијих сликара целог XIX века.

Један од већих радова из сликарског опуса Николе Алексића било је сликање иконостатса српске цркве у Карлову (сада Ново Милошево). Године 1855. учио је неко време код њега у Карлову сликар Аксентије Мародић. Из онога што је Мародић забележио чини се да није био задовољан Алексићевим порукама јер се већ следеће године враћа свом првом учитељу Петру Пилићу у Сенту. Занимљив је податак да је за сликање овог иконостаса конкурисао и Ђура Јакшић, поднео је као узорак икону Христос подиже из мртвих Јаирову кћер, али су се сеоски општинари определили за, у то време познатијег сликара, Николу Алексића. У цркви је осим иконостаса, тренова и певница Алексић насликао и свод над долејом, остале зидне слике, настале касније, дело су мање познатог сликара Гојгнера.

На иконостасу који је такође недавно чишћен

одмах пада у очи изванредно суптилна престопа икона Архангела Гаврила; за њу се тврди да је била излагана на миленијској изложби у Пешти 1896. године.

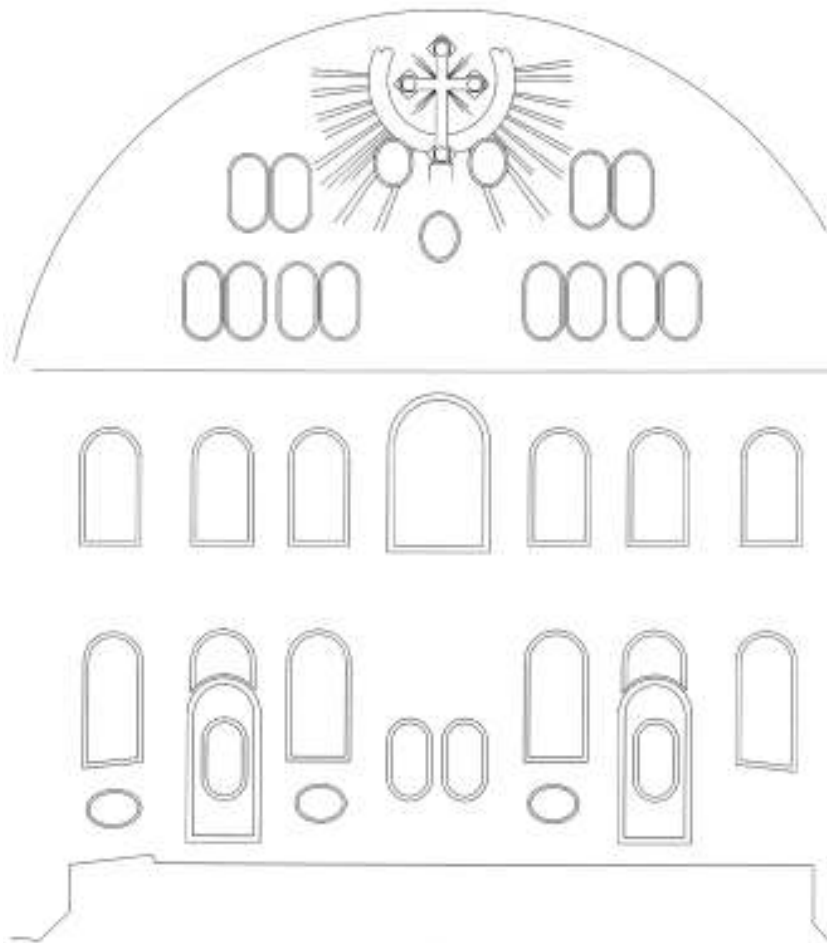
Архангела Гаврила; за њу се тврди да је била излагана на миленијској изложби у Пешти 1896. године.

Овај омиљени Алексићев мотив, грацилна анђeosка фигура сликана прозрaчним сивкасто-белим и ружичастим тоновима, срећемо у сличној деликатној изложби још неколико пута. Да поменемо само велику икону Архангела Гаврила и Михајла из двора румунског епископа у Араду, сликану у шестој деценији прошлог века, једну од најбољих Алексићевих радова. Остале иконе милошевачког иконостаса сигурно цртане и компоноване на нивоу просечних Алексићевих дела али показују нешто живљу скалу боја. Нарочито се запажа скоро неугодно интензиван тоналитет празничних икона са превагом јаке плаве и црвене боје; за њега је на једном месту подсмешљиво речено “да је стављен како би се паорима засениле очи”. Њима су контраст светитељске фигуре на зидовима певница тврдо моделоване, а колористички веома сведене на црну и окер боју.

Монументална зидна композиција бога Саваота окруженог анђелима и јеванђелистима, у своду над солејом, показује такође живљу скалу боја изражену контрастима тамноплаве и мркоцрвене.

ОПИС ИКОНОСТАСА

Слика 1: Каменовање св. Сѿефана. Око светитеља који је у полуклучећем ставу три скоро нага човека раскорачених ногу, у уздигнутим рукама држе камење које хоће да баце на светитеља. На левој страни седи човек у смеђем хитону и црвеном химатиону и држи у руци папир на коме нешто пише. Св. Стефан је уздигао руке као да се брани. У позадини раван сиви зид са

кренелурама.

Слика 2: Мојсије и горућа куѿина. Пред грмом купине која је сва у пламену клечи Мојсије на десном колелу, из десне руке је испустио штит, а левом заклања очи од јаке светлости. Изнад запаљеног грма види се допојасна фигура Бога-оца који је сасвим испружио десну руку. Обраћа се Мојсију. Иза Мојсија неколико оваца, а у позадини пејзаж од дрвећа и палми.

Слика 3: На ломачи која је направљена од унакрсно сложених облица клечи син Аврамов, склопљених руку на молитву, а изнад њега стоји старац Аврам, левом руком му придржава главу, а у десној држи нож. Из облака долази анђеол и обраћа се Авраму. Сцена се одиграва у богатом пејзажу.

Слика 4: Усековање главе Јована Крсѿиѿеља. Пред зидом са стубом стоје две жене. Једна од њих држи плитак тањир на који ѿелат спушта одсечену главу Јованову. Он у десној руци држи исукан мач.

ПРЕСТОНЕ ИКОНЕ

Слика 5: Св. Архангел Гаврило. Приказан је како лебди изнад облака. Обучен је у лаку, прозирну, лепршаву одећу ружичасто-беле боје. Десну руку је уздигао, у левој држи крин.

Слика 6: Богородица. Приказана је како стоји на облацима и држи малога Христа. Обучена је у плави хирон, тамноцрвени химатион, на глави зелени маферион. Око Богородичине главе су главице анђела.

Слика 7: Исус Хрсѿиѿос. Такође је у стојећем ставу. Обучен је у ружичасти хитон и плави химатион. У левој руци држи куглу, десном благосиља.

Слика 8: Св. Јован Крсѿиѿељ. Стоји ослоњен тежином тела на десно стопало и врх леве ноге. Око бедара има камиљу кострет а преко тога тамно плави огртач који пада са десног рамена. У левој руци држи дугачак крст.

ДВЕРИ

Слика 9 и 10: На царским дверима су

Благовесѝи. Богородица је у полуклучећем ставу. Руке је укрстила на грудима и гледа у књигу која лежи на високом столу прекривеном зеленим чаршавом. Богородица је обучена у хитон наранџасте боје и плави химатион, на глави има бели марифеј. Анђео стоји на облацима. У десној полууздигнутој руци држи цвет, а лева му је на грудима. Обучен је у ружичасту прозачну, лепршаву одећу.

Слика 11: На северним дверима насликан је анђео на облацима у целој фигури, у истој прозачној, лепршавој хаљини. У десној руци држи дугачак цвет који ослања на десно раме, леву руку држи на прсима и њом придржава дршку од цвета. Позадина плава.

Слика 12: На јужним дверима је арханђел Михаило у војничкој одећи са крилима на леђима. У десној руци држи исукан мач, леву са испруженим кажипрстом је испружио. Стоји на облацима. Позадина плава, при врху сиво смеђи облаци.

Слика 13: Изнад северних двери је Чудо Христово којим се приказује Благосиљање пет хлебова.

Слика 14: Изнад јужних двери је Васкресење Лазарево.

ПРАЗНИЧНЕ ИКОНЕ

Слика 15: Рођење Хрисѝово. Испред куће су јасле над које се нагнула Богородица. Приказана је у клечећем ставу. Десно клече два пастира са рукама прекрштеним на грудима и гледају у јасле, а иза њих стоји Јосиф у плавом хитону и смеђе жутом химатиону, ослања се на један дугачак штап и посматра Христа. Иза њега стоји једна жена. Изнад њих су три лебдеће фигуре анђела који се виде целом дужином тела. Два су у профилу, један управљен гледаоцу.

Слика 16: Кришење Хрисѝово. У средини стоји Христос погнуте главе, руку укрштених на грудима. Десно на обали, пред пламом стоји Јован и десном руком крштава Христа. Лево од Христа прилази анђео са убрусом. Горе у облацима допојасна фигура Бога оца окруженог анђелима.

Слика 17: Васкресење Хрисѝово. Пред отвореном стеном стоји саркофаг са кога анђео подиже плочу. Изнад саркофага узлеће Христос, доле су два војника, у средини празничних икона је Крунисање Богородице. Богородица клечи на десном колону на округлој плавој лопти, коју обавија велика змија. Змија у устима држи гранчицу на којој је румена јабука и лист. Богородица левом ногом гази змију. Обучена је у бели хитен који прелази у виолет и светлоружичасти химатион. Руке су јој прекрштене на грудима. Бог отац и Христос држе у рукама круну којом треба да крунишу Богородицу. Бог је у белом хитону и светлоплавом химатиону, а Христос у розикастом хитону и плавом химатиону.

Слика 18: Вазнесење Хрисѝово. У доњем делу слике стојећа фигура апостола, Богородице и два анђела. Изнад њих у облацима фигура Христа. Композиција је веома мирна, фигуре имају скоро паралелан положај.

Слика 19: Силазак свѝог Духа. У центру, на једном ниском квадратном постолу седи Богородица, руку укрштених на грудима. Лево и десно око ње стоје апостоли, положаји тела су доста уравнотежени и мирни, само су главе уздигнуте и руке мало пружене. У предњем плану, доле, седе три апостола, два на левој, један на дестој страни. У облацима лети голуб, а изнад фигуре апостола су пламени језици, распоређени по линији замишљеног круга.

Слика 20: Преображење Хрисѝово. По правилима иконографије, композиција се дели у две групе. У доњем делу су три фигуре апостола, који клече или седе, рукама закљањајући очи од заслепљујуће светлости која иде од Христа. У горњем делу је Христос у целој фигури, поред њега су пророци Мојсије и Илија, такође у целим фигурама.

Слика 21 - 32: У зони изнад празничних икона су **фигуре ѝророка.** Сваки је приказан у висини до изнад колена.

Слика 33 - 35: Расѝеће са иконама Јована и

Богородице, а са стране су још по две фигуре пророка.

Слика 36: У медаљаону приказана је сцена **Христоса у Готсиманском вртју.**

Све иконе рађене су уљем на дасци.

Фигуре су свуда мирне у ставу и ниједна композиција нема живостини динамике.

Резбарија на иконостасу је веома богата, мада орнаменталних мотива има превише. Елеменат декорације чини храстово лишће које се увија у густе, збијене волуте. На средини је увек ваза.

Иконостас је хоризонталним појасом подељен у две зоне у којима су кернтски стубови са донекле позлаћеним капителима.

Са стране иконостаса у певничким просторијама продужава се дрвена оплата и ту су смештене по три иконе са истом резбаријом и сликарским радом Николе Алексића.

У десној ђевници су:

1. Св Никола
2. Пророк са таблицама Мојсије
3. Св. Стефан

У левој северној ђевници су:

1. Свешетник
2. Св. Ђорђе
3. Архимандрит са бројаницама

На **Богородичином ђрону** је Богородица која седи на облацима. На крилу држи Христа. Обучена је у розикасти христон, плави химатиони бели мафериј.

Под овом иконом је сцена Сусрет мајки.

На **архијерејском трону** је епископ, у левој руци држи скиптар.

Све сликане површине, као и позлата на иконостасу у добром су очуваном стању, нема трагова механичких оштећења, само су површине мало потамнеле од чађи.

РАСПОРЕД ИКОНА

ИКОНЕ У СОКЛУ:

1. Каменовање св. Стефана

2. Неопалима купина

3. Жртва Аврамова

4. Усековање

ПРЕСТОНЕ ИКОНЕ:

5. Архангел Гврило

6. Богородица са Христом

7. Исус Христос

8. Св. Јован

СЕВЕРНЕ ДВЕРИ:

9. Архангел Гаврило

10. Христова проповед (изнад северних двери)

ЦАРСКЕ ДВЕРИ:

11. Благовести

ЈУЖНЕ ДВЕРИ:

12. Архангел Михајло

13. Васкресење Лазарово (изнад јужних двери)

ЗОНА ИЗНАД ПРЕСТОНИХ ИКОНА:

14. Рођење Христово

15. Крштење

16. Васкресење

17. Крунисање Богородице

18. Вазнесење

19. Силазак Св. Духа

20. Преображење

ИКОНЕ У ЛИЊЕТИ:

21. 12 апостола

22. Распеће

23. Богородица

24. Јован Богослов

25. Молитва у Гетсиманском врту.

Литература:

I из књиге "Никола Алексић" Галерија Матице српске, стр. 5, 8, 19

II Покрајински завод за заштиту споменика културе

ДРЖАВНА НЕПОТПУНА ГИМНАЗИЈА У БЕОДРИ

Беодра и Драгутиново су веома стара насеља. Школе су у овим насељима постојале од давнина. По подацима које износи Васа Стајић у књизи “Великокикиндски диштрикт” сва насеља овог подручја имала су школу 1774. године. Нека документа говоре да су школе у Беодри и Карлову постојале и давне 1754. године.

Мудри људи ових места знали су колико вреди школа и знање које се у њој стиче, а бистра деце њихова упијала су све што се у школи учило. Да је све тако говоре многа имена наших суграђана позната у науци и култури: Теодор Павловић, др Ђорђе Јоановић, Симо Цуцућ, др Средоје Станаћев, Драгољуб Бешлини многа друга.

Пролазиле су године. Протутњао је и II светски рат. Јесен 1945. Основци кренули у школу. А шта са онима који су завршили IV разред основне школе? Шта са онима који већуче II, III, IV разред гимназије и путују за Кикинду? Идеју је имао тадашњи управитељ основне школе, учитељ Милош Гавриловић: треба основати гимназију. Кренули су на посао. Посао ни једноставан ни лак. Стигло је решење ГНООВ бр. 5431 од 30. 08. 1945. године. Гимназија је почела са радом, 22. 10. 1945. је први наставни дан. Био је то велики догађај не само за становнике нашег села већи за околна места: Бочар, Иђош, Башаид. Сад сви могу у школу: девојчице, дечаки, богати, сиромашни. Нема путовања, пешачења до Кикинде. Сад има довољно времена за учење. И даље бистре, паметне главице упијају нова знања. Многи од њих данас су позната имена науке и културе.

На свечаности поводом 50 година од отварања, Државне непотпуне гимназије у Беодри, Славко Станимиров, један од првих наставника те школе, поклатио је Извештај за 1945/46. школску годину и фотографије првих наставника те школе.

Стоје с лева на десно: Ђура Попов, Нада Попов-Ђапић, Стеван Ђапић, Ана Петровић, Радивој Петровић, Славко Станимиров, седе: Драгољуб Ненадовић, Богумила Ранисављевић

Попов Ђура, професор по демобилизацији из ЈА, одлуком ПНСАПВ Бр. 12341/45 постављен за наставника ове школе.

Секулић Станко, служитељ, одлуком ПНСАПВ Бр. 10953/45 постављен за служитеља ове школе.

Премешћени на другу школу:

Офелија Стефановић, Јовановић Злата, Буцу Петар, Кимпанов Мирослав, Кимпанов Мирослава, Бошковић Персида и Сотировић Боривоје.

ЛЕТОПИС ШКОЛЕ

ГНООВ под Бр. 5431 од 30-VIII-1945 отворио је Непотпуну гимназију у Беодри на тражење народа села Беодре и Драгутинова. Иницијативу за ово отварање дао је Гавранчић Милош управник основне школе у Беодри.

1-IX-45 отпочео је упис ученика у I, II, III и IV раз. Упис је вршио Гавранчић Милош.

26-X-45 јавила се на дужност Гргур Катица и вршила дужност директора.

3-X-45 јавио се на дужност Сандић Петар, наставник.

19-X-45 јавио се на дужност Ненадовић Драгољуб, наставник.

21-X-45 одржана је седница наст. савета. Извршена подела предмета и распоред часова одељења, решено да рад буде полудневни.

22-X-45 први дан рада у школи.

25-X-45 јавио се на дужност Петровић Радивоје, наставник.

27-X-45 разрешен дужности Буцу Петар, наст. и упућен на нову дужност Бока.

28-X-45 први родитељски састанак на почетку школске године.

29-X-45 прослава дана Чехословачке републике поводом 27 година оснивања.

2-XI-45 наставни инспектор ОНО Петровград Костић Десанка, проф. извршила је преглед школе, одржала род. састанак и конференцију са наставницима школе.

5-XI-45 јавио се на дужност Станимиров Славко, наставник.

7-XI-45 предавање ученицима о 28 год. октобарске револуције у СССР предавач Сандић Петар, наставник.

8-XI-45 седница наставничког савета. Извршена нова подела предмета. Решено да се ради у две смене од 8 до 10,35 и од 10,45 до 14 час.

8-XI-45 ђачка књижница основана са 82 ком. књига.

9-XI-45 прочитана Правила о учењу и владању ученика.

11-XI-45 извршена организација Подмлатка црвеног крста у школи.

15-XI-45 извршена организација Пионира и УСАОВ-а у школи.

17-XI-45 седница разредних већа.

19-XI-45 завршена недеља Подмлатка црвеног крста.

29-XI-45 проглашена република ФНРЈ.

4-XII-45 одржана прва Литерарна конференција ученика ове школе.

10-XII-45 извршен лекарски преглед ученика.

12-XII-45 седница разредних већа.

18-XII-45 јавио се на дужност Попов Ђура.

20-XII-45 прва класификациона периода првог полугођа.

21-XII-45 седница наставничког већа.

22-XII-45 стручна конференција наставника.

23-XII-45 родитељски састанак.

29-XII-45 прво литерарно поподне приредили ученици ове школе.

1946.

- 1-I-46 седница разредних већа.
3-I-46 седница наставничког савета.
13-I-46 литерартно поподне приредили ученици ове школе.
14-I-46 ђачка књижница снабдевена са 70 ком. књига.
19-I-46 родитељски састанак.
26-I-46 јавио се на дужност Сотировић Боривоје проф.
27-I-46 ученици ове школе извели св. Савску приредбу.
31-I-46 завршено I полугође. Обустављен рад у школи за 1, 2 и 3-II-46 због класификације успеха и свођења оцена.
1-II-46 седница разредних већа.
2-II-46 седница наставничког савета.
2-II-46 изведена приредба у Драгутинову од стране ученика ове школе.
4-II-46 саопштен успех I полугођа. Обустављен рад у школи до 21-II-46 због појаве пегавог тифуса.
22-II-46 почео нормалан рад после тифусног карантина.
22-II-46 подељене награде ОНО-Петровград одличним а сиромашним ученицима ове школе по 500 дин. и то Терзин Младену из Ia раз. и Врговић Драгињи из III раз.
23-II-46 набављена учила за хемију и физику из радионице Мин. просвете Србије. Затим 2 мапе ФНРЈ, 2 троугла и угломер.
24-II-46 родитељски састанак. Изабрана управа Заједнице дома и школе.
28-II-46 први приватни испит у овој школи.
6-III-46 седница разредних већа и настав. савета.
7-III-46 конференција стручних наставника.

Претресен новинаст. плани програм.

- 8-III-46 седница наставничког савета.
10-III-46 ученици школе обавезали се на првомајско такмичење.
26-III-46 предложени за искључење из школе Макрин Обрад и Весков Никола из IV раз. и Голушин Груја из IIб раз. одлуком наст. савета.
30-III-46 окружна конф. директора у Петровграду. Присуствовао в. д. директора Ненадовић Драгољуб.
31-III-46 ученици школе извели приредбу у Беодри.
1-IV-46 седница разредног већа.
5-IV-46 седница наставничког савета.
7-IV-46 пролетњи крос. Узели учешће ученици ове школе. Увече изведена приредба у Драгутинову.
15-IV-46 седница разредних већа поводом I класификационог периода у II пол.
18-IV-46 окружна конференција директора у Петровграду.
26-IV-46 седница наставничког савета.
29-IV-46 одржано предавање о Дану Црвеног крста.
1-V-46 Први мај. У поворци учествовали ученици и наставници школе.
9-V-46 Дан победе. У поворци учествовали ученици и наставници школе.
13-V-46 седница разредних већа.
17-V-46 наставни инспектор Лерик Иван из Петровграда извршио преглед школе. Увече одржао родитељски састанак. После тога предавање о империјализму.
18-V-46 друга класификациона седница II полугођа.
26-V-46 родитељски састанак.
30-V-46 завршен рад у IV разреду.
2-VI-46 ученици приредили приредбу.
6-VI-46 пионири школе учествовали у програму

7-IV-46 саопштен успех ученицима IV разреда.
14-IV-46 завршен рад у I, II и III разреду.
15-IV-46 предавање ученицима о Максиму Горком.
16-VI-46 почело полагање нижег течајног испита.
17-VI-46 одржани приватни испити у јунском року.
30-VI-46 саопштен успех на крају школске године и
раздељена сведочанства.

БАЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

I. Пионери

Ову организацију сачињавали су ученици Ia, Ib, IIa IIb и један део ученика III разреда. Руководиоц је био наставник Сандић Петар. Постојао је Одред са својим штабом, а затим чете и десетице. Састанци су одржавани у школи, према потреби, а некад и у Пионирском дому са осталим пионирима.

II. Народна средњошколска омладина

Ову организацију сачињавали су ученици III и IV разреда. Саветодавни наставник био је Станимиров Славко. Организација је имала своју управу и секције. Рад је био активан. Одржали су велики број својих састанака, а исто тако и састанака са ваншколском омладином.

Пионери и НСО примили су на себе обавезе такмичења и позвали своје другове из суседних школа на такмичење. Испунили су све обавезе такмичења изузев поправке успеха.

III. Подмладак ЦК

Ову су организацију сачињавали ученици свих одељења. Саветодавни наставник био је Попов Ђура. Чланови Подмлатка извели су прославу Дана ЦК и ПЦК и

учествовали у многим акцијама које је спроводио ОЦК у месту.

IV. Бачка лиџерарна дружина

При школи је основана бачка литерарна дружина ПРОСВЕТА. Учлањени су сви ученици. Саветодавни наставник је Гргур Катица, наст. српског јез. Циљ је удружења да упозна ученике са нашом и страном литературом и да их упуту у књижевна стварања. Изведен је велики број састанака са самосталним радовима. Изведен је велики број састанака са самосталним радовима.

V. Синдикална подружница

Учитељи Беодре и Драгутинова и наставници ове школе основали су синдикалну подружницу радника просветне струке. Сваког састанка одржавана су предавања ради стручног и политичког усавршавања чланова. Подружница је учинила да се врши позајмљивање учила којима поједине школе располажу. Овим је много добила гимназија која у почетку није имала никаквих помоћних средстава за извођење наставе. Благодарети томе данас се у гимназији могу употребити: глобус, рељефна мапа Југославије, зидне мапе, шестар итд. а којима школа иначе не располаже.

VI. Сарадња дома и школе

При овој школи основана је заједница дома и школе. Улог од чланарине износи 26.700 динара. Заједница је наручила 100 комада клупа за гимназију. Често су одржавана и по два састанка месечно. Заједница је успела да упозна родитеље са тешкоћама које наставници имају у васпитању школске омладине и извођењу школске наставе. Родитељи су у овом погледу пружили пуну помоћ школи те је сарадња била за похвалу у сваком погледу.

VII. Кухиње и интернаји

Главна пажња школе била је упућена на организовање новоотворене гимназије која није имала ни зграде, ни клупа, ни учила. Стога се отварању кухиње и интерната није могла посветити пажња. А ни сама месна потреба није ово изискивала.

VIII. Школа

Приликом отварања школе М. Н.О. у Беодри дао је за гимназију стари грофовски дворац. Како је у то време у дворцу била смештена душевна болница из Ковина то је привремено гимназија смештена у једној згради основне школе. Кад је болница прешла у Ковин О.Н.О. узео је зграду дворца за Дом незбринуте деце. Тиме је гимназија лишена своје зграде. Како се за идућу школску годину предвиђа осам одељења (3 одељења I раз., 2 одељења II раз., 2 одељења III раз., 1 одељење IV раз.) то ће настава услед немања зграде много трпети.

Изддржавање школе вршило се прилозима ђачких родитеља и приходима од ђачких приредби. М.Н.О. у Беодри снабдевао је школу огревом и ако у свом буџету није имао предвиђених партија за издржавање гимназије.

Школа нема свога намештаја. Намештај по учионицама позајмљен је од основне школе, а у канцеларији од Управе Народних добара. Овим је био омогућен рад у школи.

IX. Учила

Школа је успела да набави хемијску и физичку збирку из радионице за израду учила при Министарству Просвете Србије. За природописну збирку набављени су природописни атласи кичмењака, а затим су ученици и наставници израдили препарате: рака, рибе, жабе, гуштера, змије, збирку инсеката и бесцветница. За географију набављене су две зидне мапе Д. Ф. Ј. За геометрију два троугла, лењир и угломер. За ову наставу сами су ученици израдили приличан број геометријских тела.

X. Књижница

Основане су ђачка и наставничка књижница. Наставничка књижница броји 105 комада књига, а ђачка броји 218 комада књига. Књижницом руководи Гргур Катица наставник српског језика. Књиге су набављене од прихода са ђачких приредби затим обавезне уплате при упису, а нешто су и ученици приложили сходно својим датим обавезама у такмичењу.

Статистика ученика за школску 1945/46 год.

Станје по разредима	I а РАЗ.			I б РАЗ.			II а РАЗ.			II б РАЗ.			III РАЗ.			IV РАЗ.			
	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	
1. Број ученика:																			
У мес. ок. год. уписано	26	28	49	21	22	33	19	29	48	22	27	49	19	32	51	12	8	18	
Одговорило	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	1	2	—	—	—	
Доскљани	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Свега:	26	27	50	21	22	33	19	30	49	22	27	49	19	33	53	12	7	21	
Напустило школу	2	1	3	1	4	5	2	4	6	2	5	7	1	1	2	4	—	—	
На крају ок. г. остало	21	26	47	20	18	28	17	26	43	20	22	42	18	32	51	10	7	17	
2. Ученици по успелу:																			
Одговорило	4	2	6	1	1	2	—	3	3	1	2	3	—	4	4	1	3	4	
Вредносни	4	8	12	3	4	7	3	6	9	3	4	7	4	6	10	1	2	3	
Добри	6	4	10	2	5	7	1	6	7	3	3	6	0	3	3	2	1	3	
Свега свих разара	14	14	28	6	10	16	4	15	19	7	10	17	13	17	30	4	3	7	
Позаву поборна	2	6	8	2	10	12	7	11	18	9	9	18	2	10	12	1	—	—	
Повина	5	6	11	12	8	20	6	4	10	4	3	7	4	5	9	3	2	5	
Свега:	21	26	47	20	28	48	17	30	47	20	22	42	19	32	51	10	7	17	
3. Уч. по занимању родитеља:																			
Поза земљорадника	17	23	39	10	20	33	13	25	38	17	19	36	16	21	42	8	4	15	
— занатлија	2	4	6	3	4	7	3	3	6	1	—	—	—	2	2	1	2	3	
— трговца	1	1	2	1	1	2	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
— Службеника	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	1	2	
— књи. особља	1	—	1	—	—	—	1	2	3	—	1	1	—	4	4	—	—	—	
— индустријалаца	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
— друга	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
Свега:	21	26	47	20	28	48	17	30	47	20	22	42	19	32	51	10	7	17	

ДИПЛОМАТСКА АКТИВНОСТ ПРОФЕСОРА ДР ЂОРЂА ЈОАНОВИЋА¹

О др Ђорђу Јоановићу² се доста писало. Обрађивана је архивска грађа и његови стручни радови

¹ Из књиге у рукојису "ПРОФЕСОР ДР ЂОРЂЕ ЈОАНОВИЋ"

² Његово презиме писаћу онако како је остало записано у матичним књигама, свим његовим документима и како се сам пошћисивао.

из бројних стручних часописа. научне активности и лакоће којом је решавао проблем патологије, а нарочито рака. Свенађено записано и обрађено сведочи о његовим значајним радовима, познатим и признатим у научном свету и од велике користи и за практичну медицину. У његово време од свих лекара Срба у свету био је са највишим универзитетским звањем.

Писало се о његовом великом доприносу и активном учествовању у оснивању и организовању Медицинског факултета у Београду. Његовом ангажовању у изградњи Патолошког института, тада једним од најпризнатијих научних институција у Југоисточној Европи.

Активно је учествовао у организацији санитетског законодавства у новој држави. Савет Медицинског факултета у Београду је на својој седници од 16. децембра 1925. године одредио др Ђорђа Јоановића да са др Раденком Станковићем и два члана са Загребачког Медицинског факултета и једног са Љубљанског Медицинског факултета израде основне законе о Универзитетима.

Тако је његово добро познавање медицинског законодавства у новој држави, али и његов светски познат ауторитет доводе да га држава предлаже за свога представника у европским и светским законодавним организацијама, у којим су се регулисали и доносили многи међународни санитарни закони.

У Паризу је 1912. године потписана између држава Европе Међународна санитарна конвенција којом су усклађени закони о уређењу санитетске струке и о очувању народног здравља. Обрађени су статистички подаци о кретању заразних болести: денге, губе, куге, жуте грознице и туберкулозе. Одређене су мере за сузбијање тих болести. Одређене су обавезе вакцинације. Формиране су комисије за стандардизацију. Решена су и друга питања из области очувања здравља народа. Потписивањем ове конвенције државе су имале обавезу да их доследно испуњавају. После Првог светског рата, 1918. године губе се обриси многих

држава Европе па и Србије, стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Стварањем нове државе стварају се и нове организације здравствене службе, доносе се многе уредбе из области заштите Народног здравља и све је то требало ускладити са међународном санитарном организацијом. Поред наше државе било је у Европи још десет држава које су требале приступити, ускладити и потом ратификовати овај споразум. Министарство Народног здравља Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца решењем Пов. Бр. 115 од 27 марта 1926. године, а на основу Уредбе, ДРБр. 9600 из 1920. године и допуњеним законским решењем ДРБ. 15634/922., одређује за представника наше државе др Ђорђа Јоановића, редовног професора Медицинског факултета у Београду. Овим решењем имао је др Јоановић учествовати на међународној конференцији за ревизију санитарне међународне конвенције од 1912. године, а потом у име наше државе и ратификовати овај споразум, међународну санитарну конвенцију. На овом послу у Паризу је провео четрдесет дана. Становао је у хотелу Лебон у улици 42 Руе Ванзан. Решењем Министарства финансије ДРБ р. 51743 од 12. априла 1926. године исплаћене су му дипломатске дневнице од 150 француских франака и путни трошкови 12.000 динара, на терет кредита Врховне Државне Управе по одговарајућој партији буџета члана 131 Закона о државном рачуноводству из партије 506 по буџету за 1926/27. године. Министарство Народног здравља се актом бр. 38668 обратило Министарству иностраних дела и затражило да се др Ђорђу Јоановићу изда дипломатски пасош.

Састанак је почео првог маја, али због обилности прописа и послова на ревизији санитетских закона није могао бити завршен за четрдесет дана. Он се 15. јуна вратио јер је морао да буде на испитима на Медицинском факултету у Београду. До тада су претресени и усклађени први и најважнији део конвенције, па је његову дужност Министарство Народног здравља предало другом. Претресање осталог дела конвенције је

обухватило специјалне одредбе за Оријент и нарочито екстремни Исток.

Поред дипломатске активности, рада на представљању наше државе у свету др Ђорђе Јоановић је био активан и у многим институцијама. Одлуком ПБр. 4855 Министарство Просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца га је одредило за делегата наше државе на Интернационалном хигијенском конгресу у Паризу. Састанци су се одржавали два пута годишње у пролеће и јесен по две недеље. Стална међународна здравствена организација Интернационални хигијенски конгрес у Паризу (*Office internationale d'hygiène publique*) основан је почетком XX века, 1908. године. Државу Србију а од 1918. године Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, заступао је др Сава Петривоћ. Био је наш представник од самог почетка функционисања. На састанцима офиса износио је интересантна епидемиолошка опажања, која је сам прикупио за време Првог светског рата када је био санитетски официр Српске војске. Преминуо је изненада крајем јула месеца 1924. године у Лондону. На предлог Савета Медицинског факултета, Ректората Београдског Универзитета Министарство Просвете је одредило професора др Ђорђа Јоановића за сталног представника наше државе.

Први састанак на коме је присуствовао др Ђорђе Јоановић је био 6. октобра 1924. године. Следе састанци 1925. године 23. априла до 15. маја и од 13 октобра до 1. новембра 1926. године; 1927. године од 20. априла до 8. маја и од 2. до 21. новембра; 1928. године од 2. маја до 2. јуна и од 10. до 29. октобра; 1929. године од 8. до 22. маја и од 15. октобра до 4. новембра. Године 1930. и поред уредно добивене сагласности није учествовао, због заузетости другим важним пословима. Задње учествовање је било 1931. године од 11. до 20. маја и од 26. септембра до 23. октобра.

На овима састанцима је била велика пажња посвећена испитивању и сузбијању заразних болести. Испитивању здравствених прилика у појединим земљама и организацијама хигијенске службе. Стварао се

објективан увид о здравственом стању народа. Активно је учествовао у раду Комитета, а у мају 1928. године изнео је и два запажена предавања о амебној дизентерији у Јужној Србији и о *Anopheles superpictus* код нас.

Извештаји које је подносио Савету Медицинског факултета се и сада користе као изванредни прикази здравственог стања народа тога времена.

Приказ његове дипломатске делатности употпунићу и са неким другим учествовањима као представник наше државе или Медицинског факултета.

Министарство Просвете на предлог Ректората Универзитета у Београду, а на основу Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда упутило га је на Међународни конгрес за јавну хигијену, који се одржавао у Хавру 1928. године. Исте године упућен је и на Међународни Конгрес свесловенских лекара и природњака у Прагу.

У својству представника Министарства здравља био је на састанку 14. Хигијенског комитета Лиге Народа који је био од 2. до 8. маја 1929. године у Женеви.

На свечаном отварању Хигијенске школе у Загребу октобра 1927. године представљао је Београдски Медицински факултет.

Као делегат Медицинског факултета учествовао је на Међународном Конгресу против рака који се одржао од 16. до 22. јула 1928. године у Лондону. Организатор Конгреса је било Британско Друштво за борбу против рака (*British Empire Cancer Campaign*).

Био је представник наше државе, а као представник Министарства Социјалне политике и Народног здравља на II Интернационалном Конгресу за борбу против штеточина (пацова), који се одржао у Паризу 31. октобра 1931. године.

На II Интернационалном Конгресу за упоредну патолошку анатомију у Паризу, који је био 1931. године био је представник Медицинског факултета.

За време његове одсутности на пословима катедре за Патологију на Београдском Медицинском факултету замењивао га је доцент др Ксеновон

Шаховић.

Бити представник наше државе и нашег Медицинског факултета у овим међународним здравственим организацијама показује да је др Ђорђе Јоановић био ауторитет који се пружао далеко ван граница наше земље, и можда у то време био од иностранства једини признати ауторитет из наше земље.

Прим. др Добривој Пауновић

Прилози:

1. Акт упућен Министарству Иностранних дела ради добијања дипломатског пасоша.
2. Одлука да му се одобри одсуство да у Паризу председава нашу државу на Интернационалном хигијенском конгресу.

СЕОСКЕ ИГРЕ ИЗ МОГ ДЕТИЊСТВА

У детињству смо се играли и то жестоко, срцем. Волео сам да се играм. Играчке су биле ретке, јер су биле скупе. У то време је било много важнијих ствари од играчака. Једноставно, тада се мало давало на децу. Тада су деца, па и ја, сама правила играчке. И да видите било је, бар за мене, задовољство направити неку лепу играчку.

Играли смо се: жмурке, пилцике, ћушке, шоре, чилегања.

Наравно, и тада је било популаран фудбал, али није било лопте (фудбал), па смо га морали сами правити. Најједноставније је било направити крпењачу. Извезали смо је од старих крпа на ситне коцкице. Била је добра, само смо све палчеве тако изударали да је данима текла крв (тада није било поштеде, јер играч није хтео да изостане из игре). Правили смо и фудбал од бешике (свињске), а кожу смо сами шили или у најбољем случају нам је то радио шустер (обућар). Морам још и то да додам да је у свакој улици био бар један Шекуларац, а то значи, такав играч који је могао да ради с лоптом шта је хтео (Панта, Пислика, Кекеља, Коста) Сваки крај је имао своју екипу.

Описаћу игре које се данас не играју, или се играју врло ретко (можда негде на селу), а то су: пилцике, ћушке, шоре и чиегње.

Пре почетка сваке од наведених игара, договара се о правилима игре, јер од краја до краја, а да не говорим о суседним селима, има много варијанта исте игре, па чак и назива игре. Значи, најпре треба одредити ко у игри шта ради, ко служи: у чилегању-бодач, у ћушкању-ћушкар, ко жмури.. То се одређује на више начина:

1. помоћу бројалица,
2. хватање штапа
3. бацање штапа с ноге...

1. Бројалице:

У време мог детињства сваки играч је знао бар по неколико бројалица. Бројалице датирају из времена Аустроугарског времена, па често праву садржину нисмо разумели, али смо је знали користити. Знали смо и на кога ће се завршити последња реч, јер тај служи. То је био искривљени српски језик са много страних лоше прилагођених речи (мађаризам, германизам).

а) Енеге, ѿенеге, ѿиничи, ѿаничи, ајва, шкогор, Пејџер бачи, кум, кум, воса, лија, куку, лија, восак! (15 речи).

б) Енци-менци-на-каменци, ѿамо кују дванаесѿ деци Им-ѿим-чара-ѿим, чара-уѿе, гризеш-ду...! (16 речи).

2. Хваѿање у ѿѿај:

Штап неодређене дужине сви играчи редом хватају са обе шаке наизменично и онај који први остане без могућности да са обе шаке ухвати штап мора да “служи”.

3. Бацање ѿѿаја с ноге:

Штап дужине од једног метра сваки играч усправно постави на горњи део стапала и придржавајући га руком баци ногом на што већу даљину. Онај играч који најмање баци штап “служи”.

ЧИЛЕГАЊЕ

Учесници игре су углавном дечади. Сваки учесник има одговарајући, углавном чвршћи штап дужине 1,2 м.

Чилег је заједнички (дужине око 20 цм и пречника око 8 цм).

Пре почетка игре одређује се чувар чилега бодач и то бацањем штапа с ноге.

Поред бодача бира се и “баба”.

Бодач поставља чилег на 10 м од линије и чува га.

Почиње игра:

Играчи гађају чилег. Кад неко сруши чилег, бодач га ставља на место. Док чилег не буде постављен на место, бацач слободно иде по свој штап да поново гађа. Чим поправи чилег, бодач јури бацача да га убоде. Ако успе, добија се нови бодач. Остали спасавају саиграча на тај начин што гађају и руше чилег. Чим чилег падне, бодач престаје да јури бацача. Играч може дотрчати до свог штапа, нацртати крст и ту ставити врх штапа, што значи да је безбедан. Чим му се укаже прилика бежи са штапом преко линије, на старт и има право да поново гађа чилег. Када су саиграчи уиграни, бодач дуго трли (служи)...

Ако сви играчи остану на месту штапа и не могу да умакну (то се дешава када је бодач брзи и окретан), а нема више ко да баца (гађа), јавља се баба и тражи бела хлеба. То значи да гађа чилег. Ако га сруши, даје могућност саиграчима да однесу штап. У супротном, постаје бодач. Некада настану преговори (погодбе). Бодач даје бела хлеба, али неком слабијем играчу. Тада је већа могућност да се добије нови бодач. Игра се наставља...

Ако се неко од играча не држи правила игре, буде кажњен (цеди му се восак: саиграчи га између два штапа дижу увис).

ПИЛЦИКЕ

Ову игру играју два играча. Од реквизита су потребни:

- пилцика

- лопарица

Пилцика је дрвена играчка, дужине око 15 цм, и пречника око 3 цм (зашиљених на оба краја).

Зашиљена је зато да боље одскочи када је

ударимо сечивом лопарице. Када пилцику подигнемо ударимо је снажно пљоснатим делом лопарице да што даље одлети од круга.

Лопарица је направљена од тврдог дрвета, дужине око 40 цм. Предњи део је обично мало пљоснат. На доњем делу је сечиво да боље подигнемо пилцику.

Када се играчи договоре о правилима, нацртају круг. У центру круга ископају рупу и одреде где ће играч чекати пилцику.

Играч број 1 се одређује на тај начин што се преко рупе стави пилцика, а онда је један и други играч, лопарицом испод ње одбацује у поље. Ко слабије баци, служи и постаје играч број 2.

Ово може да се одреди и на други начин (бројалицом).

Почиње игра:

Играч број 1 стави пилцику преко рупе и лопарицом је снажно одбаци, водећи рачуна да му играч 2 не "укечи" пилцику. Ако је укечи мењају се улоге.

Ако играчу 2 не успе да укечи пилцику, одлази на место где је пала и покушава да је убаци у рупу (преко које играч ставља лопарицу). Ако је не убаци, тада играч 1 лопарицом подиже пилцику и снажно је удара до што даље оде. Уколико му се пилцика лепо подигне покушава да је "качка". То значи неколико пута благо третира као лопту и на крају снажно удара. "Качкање" доноси правона дупло, тродупло бројање одстојања.

Ако играч промаши пилцику, то може да понови још два пута. Ако је то на старту, играч 2 лако убацује у рупу. У пољу после првог покушаја више нема право да понавља, а то значи да играч 2 одатле гађа рупу. Игра је интересантна ако су играчи подједнако добри.

Ш О Р Е

Шоре играју две екипе. У овој игри добар играч је онај ко добро удара лопту (одбаци је далеко) брзо трчи,

вешто хвата лопту и добро подбацује (као дизач у одбојци) и наравно, добро гађа противничке играче.

За ову игру од реквизита је потребна лоптица и добар штап. Наша лоптица је била ручно направљена (крпена, добро извезана на ситне коцкице).

Капитени екипа се договоре о правилима игре и одреде која екипа прва шора. Пре почетка игре се повуку две линије, стартна, и она до које треба трчати.

Почиње игра:

Подбацивач (најбољи у екипи за ово место) подиже лопту суиграчима. Они је редом што снажнијим замахом ударају и трче до одређене линије између противничких играча, пазећи да не буду погођени. Погођен играч напушта екипу. Екипа шора док има најмање још два играча (подизача и шорача), а онда се мењају улоге. Супротна екипа хвата лопту и гађа играче који трче до супротне линије. У најбољем су положају ако "укече" лопту јер се тада најлакше погоди противнички играч. Супротна екипа тежи да што брже истреби (погађа) противничке играче.

Индивидуалне вештине у овој игри долазе до пуног изражаја, као и у осталим колективним играма. На пример играч може намерно да промаши лопту, баци штап и брзо потрчи узмеђу супротних играча до супротне линије.

Док се ови снађу, такав играч је већ на циљу. Игра је врло динамична, поготову ако су играчи вешти и уиграни. Чуо сам да се у Томашевцу игра и светско првенство.

Ћ У Ш К А Њ Е

Ову игру играју више играча. Вероватно је ово пастирска игра, јер сви играчи имају штапове.

Заједничка је "ћушка". То је, уствари, дрвена куглица (од јачег дрвета).

Играчи нацртају круг пречника 2 - 3 м, у зависности

од броја играча. У центру круга направе рупу (пречника 7 - 8 см и дубине 5 - 6 см. По ивици круга се ископају мање рупе (број ископаних рупа је за једну мањи од броја играч).

Тада се тражи ћушкар и то на овај начин : Сви, ставе врхове својих штапова у централну рупу: крену у круг уз песму једног од њих (шуту лу лу један, шуту лу лу два, шуту лу лу три.

На овај знак сви брзо стављају врхове штапова у рупе на ивици круга. Онај који остане без рупе је ћушкар .

Почиње игра :

Играчи заузимају своја места, а то значи: држе врхове штапова у своје рупе. "Ћушкар" покушава да убаци "ћушку" у централну рупу. Играчи то бране, одбацујући "ћушку" што даље "Ћушкар" води "ћушку" ка рупи, али у исто време и вреба да свој врх штапа стави у нечију рупу. Има и подвале... Док играч удара ћушку, други ставља врх штапа у његову рупу.

Наравно, вешт "ћушкар" то користи и на тај начин се ослобађа тешке дужности "ћушкар". Играч без рупе је "ћушкар".

Миленко Роцков

*На фотографијама:
Школска деца крајем шездесетих година*

БЕОДРАНСКА ВЕШАЛА

На ледини званој "Велики буџак", на улазу у Беодру из правца Новог Бечеја, неких двадесетак метара од првих кућа налази се мало узвишење. Ова "умка" ће пажљивом посматрачу одударати од околног, иначе равног терена и саставом материјала од ког је начињена. Наиме, све ледине око Беодре су од глинастог, водонепропусног материјала сивкастобеличасте боје, док је материјал од кога је сачињена "умка" тамносиве, готово црне боје.

Предање и писани трагови говоре да је ово узвишење дело људских руку и да није настало случајно.

Беодра је од свог настанка била важна раскрсница путева. Посебно је добила на значају оснивањем Великокикиндског диштрикта и развојем пристаништа у Новом Бечеју преко кога се одвијао готово сав извоз жита из диштрикта и околине. Беодра је била последње одмориште воловским запрегама које су превозиле жито "на лађе" у Новом Бечеју (због тога је проширен беодрански "велики сокак" и добијен је пространи трг одмориште).

Раувојем трговине и саобраћаја појавила се и редовна пратећа делатност - пљачка. Пљачкани су били трговци, бирташи, занатлије, али и богати сељаци.

На мети лопова била су спахијска имања - "одаје", усамљени салаши и чарде, општинске и црквене касе.

О безбедности у Великокикиндском диштрикту казује нам Васа Стајићу својој књизи "Великокикиндски диштрикт" на страни 447:

"Године 1802. магистрат је искао од администрације дозволу за набавку 100 пушака о трошку диштриктуалне благајне. Те ће се пушке разделити општинама Диштрикта, да би се могле бранити од нападаја и свирепе пљачке пустахија...

Током XIX века све имућније куће у Беодри и Карлову су имале уграђене металне шипке на прозорима и велике браве на вратима. О сигурности огромног грофовског имања породице Карачоњи старали су се

пандури за које је још у првој половини XIX века подигнута велика зграда (данашња улица М. Тита 111).

Поред пандура ред су одржавали ноћни чувари села, чувари атара чендири и чувари ловишта.

И поред овако организованих чуварских служби разбојништва и пљачке су биле честе. Да би се преступници казнили, а народ одвратио од нечасних работа уведене су драконске казне. Једна од њих је било вешање преступника на јавним местима.

Из тих разлога подигнут је на улазу у Беодру вештачки брежуљак, а на њему је постављено више дрвених вешала. По причању Николе Радонића (рођеног 1905. године) посебно су кажњавани крадљивци коња.

Ни закључавање штала, ни сапињање закључавање предњих ногу коња у посебне ланце није одвраћало лопове.

Писано сведочење о "употреби" беодранских вешала налази се у "Иђошкој хроници" Ђурђулов Јована објављеној у Библиотеци Народног музеја у Кикинди 1951. године (страна 25 - 26).

"Како су лојови ђокрали Ђурђулове"

"... Дођу (једном) три лопова на Малу госпојину с коли као гости, у сумрак у авлију. Седе комшије (још) на сокаку. Дођоше код Ђурђулови год гости да прославе Малу госпојину. Ваљда да на велику нису били, па да (д) ђу за ондак: тако веле комшије.

Гости уђу па повежу домаће.

Све скупе; дукате, и безове и четири ђурдије са сребром окићене, и чакшире са сапортовима златним, три пара одела су били од плаве чоје, баба Наје је била од црвена скрлата (хаљина?)

Доциније похватају злочинце. Свежу (их) у кверге и питају ји. Они покажу ђурдије ди су закопали у Бочарске винограде. Тако и нађу. Сребра нема. А ди су дукати? Они кажу да су бацили по бочарским виноградима. Од беза су већ имали кошуље, у који (ма) су ји обесили.

Једном је (било) име Шупер Јошка...

Гди су ји обесили? Иза Беодре на оном брежуљку на атар врањевачки на друм уз пут. Веле, да је мој деда Алекса кад пође на вашар у Варадин, ту је стао па им шиба кости како су обешени. Кажу стари, да у то време нису скидали (обешене) док само не о (т) па (д) не онда га саране по пресуди".

Стравичан призор обешених тела поред самог пута данас нам делује нестварно. Посебно је несхватљиво деловао положај порушеног велелепног дворца Карачоњи чији је централни балкон од велике сале гледао директно на хумку и вешала на којим су изложена тела стајала данима.

Путнике намернике на ове прохујале дане подсећа остатак пар кубика земље. Остали део су становници Беодре однели својим кућама за разне намене, не знајући при том да односе земљу са стратишта.

Драган Раушки

Данашњи изглед "вешала"

Миливоје Милосављевић

ВАЉАРЕ И ВАЉАЊЕ СУКНА У БАНАТУ

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Климатске прилике, начин живота и занимање сеоског становништва утицали су да се у Банату код Срба и Румуна носи од старина сукнена одећа. Она се код њих одржава све до данас што није случај код других етничких група у Банату.

Срби и Румуни познати су од старине као добри сточари, нарочито у одгоју оваца. Зато је сукнена одећа тесно повезана са овим занимањем. Сукно су ваљали у ваљарама.

Ваљаре су постојале само на води у брдским пределима Баната. У њима су ваљали сукно, поред становника брдских предела и становници равног дела Баната. У тим пределима постојали су веома погодни природни услови за развој ваљара, јер кроз њих протиче река Бегеј, Тамиш, Караш, Нера и њихове притоке. С друге стране постојала је добра економска база за њихов развој, јер је овчарство било добро развијено и давало сировину за израду материјала од којег се израђивала сукнена одећа.

Познате ваљаре у којима су Банаћани ваљали сукно све до Првог светског рата биле су у Барлову, Карасебешу, Крашову, Грлилшту и неким другим местима данашње Румуније. Поједини сукнари скупљали су сукно у Санаду, Крстуру, Ђали и неким другим местима северног Баната и носили на ваљање чак у околину Сибиња/1 (СИБИУ), где је било ваљарство као занат од старине добро развијено и од изванредног значаја./2

У адресару угарских обртника и занатлија из 1892. године било је тада на територији Мађарске двадесет и четири насеља са 49 ваљара,/3 распоређених углавном на подручју Ердеља. Међутим, њих је било много раније и у другим пределима бивше Аустроугарске и данашње Румуније. У Банатској војној граници помињу се 1817.

године 35 ваљара, /4 које су ваљале сукно граничарима и играле значајну улогу у њиховом одевању и ношњи уопште. Осим ових података, значајна су досадашња проучавања ваљара у Румунији на подручју Сибиња, чије се старост везује за Дачане од који су вероватно наслеђене. /5

Из ових неколико изнетих података може се лако уочити да је ваљарство као занат веома старо занимање. Ваљаре се прво јављају на води у пределима данашње Румуније, где је од вајкада било погодних услова за њихов развој. После Првог светског рата оне се јављају у измењеном облику и у равном делу југословенског Баната.

После повлачења југословенско-румунске државне границе, овај део Баната је остао без тих ваљара, јер су све припале Румунији. Од тог времена у њима се није више ваљало сукно из Југославије, јер сукнари нису могли да га преносе у Румунију на ваљање као раније. Због тога су оне изгубиле онај значај који су имале пре повлачења државне границе.

Кад су почели да пристижу у Банат колонисти из Босне и Херцеговине, Лике, Далмације и Црне Горе, за ваљарима су настале још веће потребе, јер су и колонисти у почетку досељења ткали сукно за своју одећу. Они су дошли из крајева у којима је ова грана домаће радиности била добро позната, па су је наставили без тешкоћа и у новом крају.

РАЗВОЈ ВАЉАРА У БАНАТУ ОД 1918. ДО ДАНАС

Развој ваљара у југословенском делу Баната може се пратити тек од 1918. године, када је повучена државна граница између Југославије и Румуније. Пре тог времена, као што је напред изнето, њих овденије било.

За погон ових банатских ваљара користи се, уместо водене енергије, пара машина (локомобила) и мотори са разним течним горивом и струјом. Прво су почеле да се праве ваљаре са парним погоном, а касније са моторним. И сада неки ваљаоничари раде са

ваљарама на парни погон иако имају у својим домовима одавно струју.

Између два светска рата у овом делу Баната радиле су и три ваљаре на води. О њима постоје веома оскудни подаци и од њих није ништа остало. Поједини старији људи сећају се ових ваљара, али о њиховим детаљима мало се зна, па је и теже о њима дати неки потпунији приказ, али је важно да се оне прикажу, бар и у најкраћим цртама.

Једна од ових ваљара на води радила је у просторијама бивше воденице на реци Нери код Беле Цркве. /6 Не зна се тачно да ли је исту покретао природни речни ток Нере, која има све одлике планинске реке, /7 или је вода на други начин била спроведена до ваљаре за њен рад.

Друга ваљара на води била је направљена на Великом долу /8 (Долу Маре) код Алибунара. На том месту било је више јаких врела одакле је власник воду спровео јазом до ваљаре. Она је радила до 1928. године, док у Алибунару није направљена нова ваљара на парни погон.

Трећа ваљара на води саграђена је код Старчева на реци Надо /9 1923. године. /10 Радила је скоро до уочи Другог светског рата. Власник и градитељ ове ваљаре био је Мавро Бујановић, земљорадник из Старчева, који је подигао прву брану за ваљару на поменутој речици и на том месту где је раније био мост за пут Панчево Омољица Бан. Брестовац. На том месту било је најпогодније преградити реку и подићи брану, јер су искоришћени насипи старог пута, који је одатле премештен. Са друге стране бране саграђена је ваљара за неколико метара ниже од бране и нивоа воде у њој, услед чега је добијен пад. Вода је из бране текла кроз узани отвор у дрвени жлеб из којег је падала на коло ваљаре које се вертикално окретало.

Из досадашњег излагања види се да људи овог краја нису радо подизали ваљаре на води, јер на рекама у овом делу Баната нису постојали погодни природни услови за то. Међутим, то се не може рећи и за воденице,

јер их је раније било на банатским рекама у великом броју. Уместо ваљара на води Банаћани су их подизали на сувом, што им даје посебну улогу и значај.

Прва ваљара са парним погоном изграђена је још 1918. у Великом Бечкереку (сада Зрењанин) и била је смештена у парном млину крај Бегеја у којем је радила све док исти није изгорео 1925. године./11 Друга ваљара на парни погон изграђена је у Иђошу 1919. године у просторијама млина Теофан Богдана./12 Њен градитељ и сувласник био је бивши сукнар Александар Радивојац. Ваљара је имала два корита. У једном се ваљало бело сукно, а у другом црно и суро. Осим тога, тада је био велики прилив сукна на ваљање и са једним коритом није могла на време да уваља сву приспелу количину. Ваљара је радила веома добро све до 1932. године, када је изгорела заједно са млином.

После ових ваљара градиле су се сличне и у другим местима Баната где је за њихов рад било повољних услова. Тако су направљене ваљаре у Алибунару, Беодри, Банатском Новом Селу, Торку (сада Бегејци), Вршцу, Драгутинову,/13 Ечки, Меленцима,/14 Мокрину/15 и Орловату. Неке од ових ваљара направљене су после Другог светског рата када се осећала на тржишту оскудица у текстилу и услед чега се појачала домаћа текстилна радиност у којој је главно место заузимала израда сукна.

Последња банатска ваљара је из 1953. године у Јарковцу./16 Власник ваљаре је био Петру Миша, који је сам израдио њене дрвене делове. И она је имала два корита. У почетку радила је добро, али касније посао је опао, јер је сваке године било све мање сукна за ваљање, услед чега је морао да престане са радом 1959. године. Развој ваљара тесно је био повезан са домаћом израдом сукна. Како је данас израда сукна све мања, то је разумљиво да је све мање и ваљара.

Услед нових друштвено-економских односа, насталих после Другог светског рата и бољом технолошком производњом изменили су се услови живота на селу. Омладина се данас све више школује и

многи одлазе у градове, а они који остају на селу уводе у кућу разне новине у покућству, намештају, исхрани, ношњи и др.

У Банату је раније скоро свако домаћинство на селу имало разбој у кући, а сада га ретко које има. Сукно се не тка више у оном обиму и количини као некада што су га ткале жене. Сукнена одећа се све мање носи. Ваљаоничари немају довољно посла, јер се сукно мање доноси на ваљање услед чега су неки ваљаоничари били принуђени да обуставе рад. Светозар Вујанов из Меленаца, један од најстаријих банатских ваљаоничара, ваљао је до 1950. године сваке сезоне у просеку око 25.000 аршина сукна, а 1965. уваљао је само око 4-5000 аршина./17

Недостатак сукна негативно утиче на развој кабаничарског и кројачког заната, услед чега се ови занати губе. Велимир Јевтић, кабаничар из Зрењанина, прерађивао је за одећу пре 6-7 године од свог сукна, не рачунајући туђе, око 500-600 аршина годишње, а 1965. године једва да је прерадио око 60-7 аршина./18 Слично је стање и у другим ваљарама.

Преглед ваљара које су радиле у 1965. години

У југословенском делу Баната остало је да ради још само пет ваљара, које подмирују потребе становништва у сукну за зимску одећу. Оне се налазе у Алибунару, Вршцу, Ечки, Меленцима и Новом Милошеву. Ваљара у Алибунару је саграђена 1928. године. Старе делове ваљаре купио је неки Румун од вршачког кабаничара Милана Јановца./19 Мењала је више власника а сада је у власништву Корнија Мојсе. Ради са парним погоном лакомобиле. Ваљара у Вршцу је саграђена 1937. године. Власник је Милан Мијатовић, који уједно држи и дрндару. Ова ваљара има гвоздени костур што представља изузетак према другим ваљарама. Ради са електричним погоном и то само кад се накупи довољно сукна. Нема парни котао за грејање воде, већ за ту сврху

употребљава већи лонац. Ваљара Магда Тодора у Ечки је из 1944. године. Погонска енергија је локомотива од које се користи врућа вода и пара за сукно. Сукно на ваљање доносе сукнари из Зрењанина, Ченте и неких других места. Ваљање се врши једанпут или два пута месечно.

Ваљара у Меленцима спада у најстарије данашње ваљаре Баната. Њу је саградио Светозар Вујанов 1921. године по узору на ваљару Уроша Лозанића, исто из Меленаца. Од тог времена више пута је преправљана и њени дотрајали делови замењивани новим. Дрвене делове данашње ваљаре направио је његов син Милан. У почетку је радила са парним погоном локомотиве, а сада је покреће мотор на нафту. Има мали парни котло за грејање воде која се спроводи металним цевима до сукна. Ваља једанпут недељно, а сукно се мери аршинином.

Ваљара у Новом Милошеву саграђена је 1933. године. Смештена је у једној просторији млина бившег власника Љубе Дорословца, који је искористио већ постојећу погонску енергију млина за ваљару. Саграђена је по узору на ваљару неког Којића из Беодре. Дрвене делове ваљаре направио је млински столар Јанош Клачар, а гвоздене делове су правили и монтирали занатлије бравари. Раније је мотор ваљаре покретао саугас, а сада струја. Има уграђен велики парни котло за грејање воде у истом одељењу са осталим уређајем ваљаре. Котло се ложи угљем. Врућа вода се доводи до сукна металним цевима. Уочи Другог светског рата ваљара је радила у сезони сваки дан, а сада само средом. Она припада заједно са млином друштвеном сектору.

Где се праве ваљаре за сукно

С обзиром на етничку структуру становништва, ваљаре се праве највише у оним местима у којима већину чини српско и румунско становништво. То уједно указује да ваљаре служе за прављење сукна Србима и Румунима, чије сеоско становништво и сада у већини носи

зимом и сукнену одећу. Овакву одећу носили су раније и Словаци али је она код њих одавно нестала. Немци и Мађари је сада не носе осим ако је неко од њих пастир, па и у том случају он носи преко горње одеће само кабаницу од сукна. Сукнену одећу никад не носе Цигани, јер не желе да их она изједначи са земљорадницима гађованима о којима немају добро мишљење. Ако неки део сукнене одеће ипак доспе до њих, они је радо замењују за делове половне градске ношње или је нуде на продају другима.

За смештај ваљаре раније се најчешће користила нека просторија у млину или некој радионици која врши прераду вуне или сукна. То су у већини случајева биле дрндаре или кабаничарске радионице. Мало је било људи који су искључиво живели од прихода саме ваљаре, а да при том нису имали неко друго занимање. Зато је било ваљаоничара којима је ваљање сукна било као допунско привређивање уз неко друго главно занимање. Ваљарама смештеним у млиновима увек је претила опасност од пожара, јер су они у млиновима често избијали.

После Другог светског рата, кад су млинови припали друштвеном сектору, приватни власници су правили ваљаре као самосталне погоне уз кућу за становање или негде у дворишту где не сметају. Величина ваљаре зависи од уређаја и њене погонске енергије. Ако ваљара ради са парним погоном локомотиве потребно је више простора, док ваљаре са моторним и електричним погоном заузимају знатно мање места. Код таквих ваљара, у већини случајева су у истој просторији погонски извор, парни котло и остали уређаји.

За прављење ваљаре нису постојали специјално обучени мајстори. Оне су прављене најчешће по узору на неку другу. Дрвене делове правили су столари, дрводеље или поједина лица без занатског образовања, али су били вични том послу. Гвоздени делови су занатско-фабричке производње и зато оне по својој конструкцији, начину и брзини ваљања представљају виши ступањ у развоју ваљара. У погледу ваљања сукна

оне стоје између занатске и индустријске производње. Није било удруживања ваљаоничара.

Механизам ваљаре и оџис њених делова

Направа за ваљање сукна назива се у јужном Банату ваљара, а у северном ваљаоница. Међутим, понекад се чују оба ова назива у једном истом месту.

Главни деловиваљаре су: 1. корито, 2. маљев и, 3. носачи маљева, 4. коленасто вратило, 5. преносне полуге, 6. погонски точак и 7. ваљци (роље). Корито је израђено од дрвета. Састоји се из спољне окоснице правоугаоног облика и унутрашње облоге који чине бројне кратке и уске дашчице леце утврђене за дрвену окосницу. Дно је равно и на средини прорезано правоугаоним отвором дужине око 0,56 м, а ширине толико да могу у њему да се крећу доњи крајеви носача маљева. На ужим странама где се ваља сукно, корито је лучног облика. Прелаз од дна према бочним странама благ је, без оштрих ивица. Споља са стране налази се по један усправни дрвени држач, који држи стране корита и уједно носи у горњем крају једну металну шипку о коју се вешају носачи маљева. Ваљаре у Јарковцу и Вршцу имале су уместо ових држача гвоздени костур.

У појединим ваљарама корита се разликују само по својим димензијама. Највеће корито налази се сада код ваљаре у Новом Милошеву, 20 а најмање је код ваљаре у Вршцу. Димензија корита код ваљаре у Новом Милошеву износи: дужина 2 м, ширина 0,75 м и дубина око 0,65 м. У њега може одједном да стане и да и да се ваља око 350 аршина сукна, док у корито ваљаре у Вршцу једва стане око 70-80 аршина.

Маљеви су израђени од храстовог дрвета, гломазни су и тешки. Утврђени су за доње крајеве својих носача са којима се крећу заједно приликом рада. Чеоне стране су им степенасто назубљене са по два до три неједнака зуба, чиме се постиже равномерно ваљање

сукна. Да није тога сукно би се неједнако ваљало, јер би маљеви ударили само на једно место. На доњем делу дужина им износи око 1,5 м, на горњем 0,65 м, а висина око 0,26 м. Маљеви у раду не прелазе преко крајњих ивица отвора на дну корита и тако не дозвољавају да сукно кроз њега испадне напоље. Носачи маљева израђени су од дрвета. У једном кориту налазе се два носача, а сваки носи по један маљ. Горњим крајевима окачени су о металну шипку око које се клате за време рада, а доњим крајевима пролази кроз отвор на дну корита. Дужина им износи око 2 м.

Коленасто вратило је од ливеног гвожђа). Има два колена ("хупа") на којима је уграђана по једна преносна полуга. Крајеви вратила леже у својим лежиштима на бетонском или неком другом чврстом постољу у којима се окреће за време рада. Дужина вратила у првој линији износи око 1,12 м, а растојање од средине једног колена до средине другог износи 0,48 м. Да би се вратило слободно окретало, ископан је испод њега канал који се продужује и испод целог корита. У овом каналу се крећу поред вратила и преносне полуге, а служи и за одвод сувишне воде.

Преносне полуге су од гвожђа, осим код ваљаре у Бегејцима, које су од дрвета. Преносне полуге спајају коленасто вратило са носачима маљева. Свака полуга има у близини носача маља по један зглоб који им омогућава гibaње горе и доле и на тај начин спречава њихово кривљење или ломљење.

Погонски точак, од ливеног гвожђа, утврђен је на једном крају коленастог вратила са којим се заједно окреће. С погонским извором повезан је кожным или гуменим ременом, те је тако успостављена веза од погонског извора до осталих делова ваљаре.

Ваљци су од ливеног гвожђа и састоје се из два једнака ваљкаста комада који се једновремено окрећу помоћу једна ручице. Између ових ваљака пролази уваљано сукно да се оцеди од воде и грубо испегла после ваљања. Код неких ваљара ови су ваљци (роље) утврђени за корито, а код неких су одвојени од њега и

стављају се само по потреби уз корито кад се из њега вади сукно. Испред корита је дрвени сто на коме се прихвата сукно и савија у трубе.

Улога њојединих делова ваљаре за време рада

Када је ваљара у раду погонска енергија се преноси кожным или гуменим ременом од њеног извора до погонског точка услед чега се исти окреће. Пошто је погонски точак утврђен на једном крају коленастог вратила, то се окреће и вратило заједно с њим. За време док коленасто вратило направи један круг око своје осе пречника 0,40 м, оно за то време покрене једновремено обе преносне полуге, али тако да једна иде напред а друга назад и свака изврши једно наизменично кретање у оба правца. Једновремене и на исти начин обе полуге покрену праволинијске носаче маљева, а са њима и маљеве у кориту који се такође наизменично крећу од једног до другог краја корита. То се стално обнавља за све време док се ваља сукно.

Значајно је напоменути да дужина хода коју чине преносиве полуге и маљеви зависи од величине колена (хупа) коленастог вратила, па се према њему врши прављење корита и просецање отвора на његовом дну.

Приликом рада кружно кретање претвара се у праволинијско (хоризонтално) у којем случају преносне полуге играју једну посредничку улогу између тих двају кретања.

Израда сукна

Да се изатка сукно и дође до готове одеће потребно је уложити много труда и умешности. Прерада вуне и припрема за ткање као и сама техника ткања није тако једноставан посао. Зато су га училе сеоске девојке чим изађу из основне школе, а знање се преносило усменим путем од старијих на млађе.

Највећи део посла око прераде вуне и ткања обаве жене у зимским месецима, кад нема

пољопривредних радова. За ткање се употребљава вуна домаћих оваца. У Банату је била раније заступљена рацка./21 руда и праменка/22 овца. Њихова вуна је оштра и теже се прерађује, а сукно од такве вуне дуже се ваља. Почетком овог века у Банату се гаји све више цигаја, чија је вуна мека и веома погодна за прераду и ткање сукна.

После стрижења оваца, један део вуне се продаје, а други прерађује у домаћинству за израду разних текстилних производа. Вуна се пре употребе опере у кишници и осуши на сунцу, а потом огребена, опреде и тка. Раније се прерађивало много више вуне у домаћинству него данас. Милекер помиње да је у Ковину један ткач трошио годишње 2 центе вуне на прслуке, чакшире, рукавице и чарапе./23

Вуну су гребенале за новац и храну Циганке и сиромашније жене. Почетком овог века тај посао обављају вуновлачаре познате у народу као дрндаре, те је посао око влачања вуне убрзан што је била олакшица за домаћице. Дрндаре су окретали прво коњи помоћу гепла, а касније се употребљавају уместо коња мотори са течним горивом и струјом.

За сукно се преде основа и потка "поучица". Основа се преде вретеном или ножном преслицом, а потка маљком. Основа је тање определена од потке. Пређа за основу иде на мотовило на којем се праве кануре и на њима одбројава двадесет шишаница, а свака шишаница има по три жице. То је једно велико пасмо са 60 жица, а одбројава се онолико пасاما у колико се жели да тка.

Пређа са мотовила се преноси на клупчад, а са њих на сноваљку (велико вито) за сновање. На овом се виту одбројава по десет шишаница са по три жице које чине једно мало пасмо од 30 жица, а одбројава се онолико пасاما колико их има у брду. После тога, пређа се навија на вратило, уводи у ните и брдо, па је тако разбој "награђен" за ткање.

Сновање се обавља понекад и на кочићима. Пошто се оно обавља напољу то је зими и по лошем времену отежано и скоро неизводљиво. Тада се више снује на

великом виту у некој затвореној просторији куће. У недостатку вуненог предива за основу се често користи кудељно или памучно. Сукно са оваквом основном теже се ваља. За потку поучицу пређа се мота на макље на мале тршчане цеви које се стављају у дрвене чункове и њима се тка.

Сукно се тка на малом хоризонталном разбоју. Тка се у четворе нити на брду у седам или осам пасама. Свака добра ткаља зна колико ће аршина да изатка за поједине делове одеће. Зато се и врши оно пребројавање у шишанице и пасмо, јер се помоћу њих тачно зна коју дужину треба пустити за ткање. Отуда се ретко кад деси да се изатка више или мање сукна него што је иначе потребно за предвиђену одећу.

Напред је изнето колико иде шишаница у велико и мало пасмо, али ни пасмо није свуда исто. Вук у свом Рјечнику за пасмо каже: "Мало пасмо има 20 чисаоница (једна чисаоница има 3 жице), а велико 40. Ја се сад не опомињем гдје сам прије чуо да у пасму има по оволико чисаоница; у Боци пасмо има 7 чисаоница, у Сријему у великом пасму има 100 чисаоница, а у маломе 10. Још је мање одређено колико се пасама меће у мотовило или у парче пређе, премда у Сријему кажу да се меће највише 8 пасама"./24

У прошлом веку ткало се већином бело сукно, а од почетка овог века тка се углавном суро и црно сукно. Срби при ткању шарају сукно уздужним пругама или малим квадратићима.

Пријреме радње за ваљање сукна

Све док се не почне са ваљањем сукна на њему се врше извесне припремне радње. У те припреме спадају мерење, обележавање, скупљање и предаја сукна на ваљање ваљаоничару.

Кад домаћица изатка сукно она га мери својим аршином и утврђује његову дужину. Аршини се по дужини разликују, јер то је мера од лакта па преко прстију опружене руке до зглоба/25 где се савија шака. То је

стара мера која се одржала и овде у народу све до данас. Аршин употребљавају и ваљаоничари, кабаничари и кројачи народног одела. Много раније њега су употребљавали и трговци текстила.

Да би ваљаоничари имали бољи увид у ваљање сукна и вршили наплату по истој мери, имали су своју меру за аршин. Код њих је та мера обележена на дрвеном столу са два зареза или два шиљата клина. И код њих ова мере није свуда иста: код ваљаре у Меленцима износи 0,63 м а код ваљаре у Ечки је 0,64 м; разлика је мала али код веће количине сукна она износи на десетине метара.

Кабаничари и кројачи народног одела имају дрвени аршин којим се служе приликом мерења и кројења сукна за одећу. Велимир Јевтић, кабаничар из Зрењанина, има аршин дужине 0,64 м који је зарезима издељен на осам урупа а сваки уруп на осам сантиметара.

Обележавање сукна врши се у циљу његовог распознавања приликом преузимања са ваљања. Прво обележавање обављају жене у домаћинству. Касније га обележавају сукнари кад га преузму од појединих власника, а кад га преузме на ваљање ваљаоничар га обележи својим знаком. Тако није могло доћи до замене сукна веће свако домаћинство добијало са ваљања своје. Обележавање сукна у домаћинству врши се извесним иницијалима, кућним бројевима, разнобојним тракама и пантљикама, чворићима или неким другим карактеристичним знаком по чему ће се касније најлакше распознати. Поред тога сукнари и ваљаоничари имали су за сукно и књигу пријема у коју су заводили свако домаћинство и предату количину сукна, те им је она уједно служила и као евиденција пословања.

Скупљање сукна по селима обављали су сукнари које су плаћали власници у новцу или натури по једном аршину. У прошлости било је сукнара знатно више него данас. У неким породицама скупљање сукна је постала традиција која се преносила с колена на колена. На такво занимање подсећа нас назив "сукнарев" који је остао као

надимак неких породица у Кикинди./26 Вероватно су постала на тај начин и презимена Ваљарев и Ваљаревих која су повезана са врстом занимања.

Често су долазили да скупљају сукно по селима јужног Баната лично и власници појединих ваљара из Грлишта, Крашове и неких других места данашње Румуније. Они су превозили сакупљено сукно својим колима покривеним арњевима и после шест недеља враћали га уваљано њиховим власницима. Тако су радили за све време трајања сезоне ваљања.

Док се сукно ваљало у ваљарама на води, скупљало се три до четири пута у јесен, а исто толико и у пролеће. Зими се није у њима ваљало, јер се вода заледи на рекама. Касније, кад су почеле да раде ваљаре са парним, моторним и електричним погоном, сукно се ваљало целе сезоне, која је трајала од октобра до почетка априла месеца.

Сада је остао мали број сукнара, па сукно носе на ваљање у већини случајева лично власници. Пријем сукна за ваљање врши ваљар од сукнара или од власника. Пошто га измери и унесе измерену количину у књигу пријема, ваљар га савија у листове, као код неисечене књиге, и унакрсно прошије канапом да се не умрси приликом ваљања. Чим га прошије на њега ушије металну либрицу са редним бројем под којим је исто заведено у књигу пријема. Другу либрицу са истим бројем издаје сукнару или власнику сукна са којом ће га после преузети.

Техника и начин ваљања

Банаћани су ваљали сукно за зимску одећу, губере и покриваче за коње. У Кикинди поједине жене ваљале су губере на тај начин што су их поливале врућом водом и по њима ударале пракљачама или превлачиле преко њих гребенима. То се понављало неколико пута док се исти не уваљају. Вероватно да је у том било извесног успеха, јер је потка за губере меко одређена па су постајали од таквог ваљања чупавији.

Нешто другачије ваљало се сукно помоћу пракљаче и роље. Код оваквог ваљања сукно се накваси врућом водом, а потом намота на рољу и преко ње таре ребрастом пракљачом док се не уваља. Код таквог ваљања сукно остаје танко. Овакав начин ваљања је спори и тежак а уз то се не постиже жељени резултат, јер се не добија онај квалитет сукна који се постиже у ваљарама. Зато се исто обављало само у изузетним случајевима кад се није могло другачије. Слично овоме било је и у околини Теслића./27 Оба ова начина немају неку чвршћу подлогу у народу и остали су само као усамљени, појединачни случајеви.

Најбоље ваљање постиже се у ваљарама на води, а од Првог светског рата велики је напредак постигнут кад је почело ваљање сукна у ваљарама са парним, моторним и електричним погоном. У погледу брзине и начина ваљања ове ваљаре имају предност над ваљарама на води, те се такво сукно ваља у данашњим банатским ваљарама најдуже 4-6 часова. Чвршће ткано сукно неке ваљаре на води у другим крајевима ваљају и до шездесет сати./28 а то је десет до двадесет пута дуже време од ваљања у парним и моторним ваљарама.

По жељи власника сукно се ваља "уцело" или "јак", у "три четвртине", "упола", у "четвртине" или "фртаљу" и у "осмини". За свако ваљање зна се и време његовог трајања. Које ће се од ових ваљања применити то зависи од намене сукна а колико ће исто ваљање да траје зависи од ткања, квалитета вуне, температуре воде и др. Најдуже се ваља сукно "уцело" које траје 3-4 часова. Ваљање уцело служи као основа за рачунање времена и за друге врсте ваљања. Тако ваљање упола износи 2-3 сата, а то је половина времена од ваљања уцело. На исти начин се обрачунава и узима време и за остале врсте ваљања.

Ако је сукно намењено изради топлије мушке зимске одеће или пастирске кабанице тада се ваља "уцело". Међутим, ако је исто намењено изради тање мушке и дечје одеће онда се ваља краће време. Уобичајено је да се за мушка тања одела ваља "упола", а

за дечја у "четвртину" или "осмини". Ваљање у "осмини" траје само око пола сата и тада сукно остаје танко.

Код ваљања квалитет сукна се мери временом, те што се дуже ваља сукно постаје пуније и набијеније услед чега мења и квалитет.

Ако је сукно ткано чвршће тада се теже и дуже ваља. Теже се ваља и оно сукно изаткано од грубље вуне или вуне младих оваца. И врућа вода треба да буде подесна за ваљање. Најбоље се уваља ако температура воде износи око 40-45°C којом се водом сукно повремено кваси за време ваљања. Врућа вода се доводи до сукна на разне начине. У ваљарама код којих је уграђен парни котао вруће вода се доводи металним цевима која у танким млазевима пада на сукно. У ваљарама без парног котла вода се загрева у неком посебном суду одакле се касније користи за квашење сукна. Код ваљара које су радиле помоћу саугас мотора, вода се загревала хлађењем мотора. Слично је и код локобиле. Из ње се доведе пара до бурета са водом која се тако загреје и одатле узима. Овако је радила раније ваљара Светозара Вујанова из Меленаца и ваљара у Бегејцима./29 У неким парним ваљарама пара се доведе директно до сукна које се пре тога добро накваси. У сваком случају постиже се приближно исти резултат.

У кориту може једновремено да се ваља више врста сукна са различитим временом. У таквим случајевима прво се стави у корито оно сукно које треба најдуже да се ваља, а затим долази по реду остало. Напоље се ваде све заједно. Пошто се уваљано сукно пропусти између "роља" савија се у трубу и враћа њиховим власницима или сукнарима. Такво сукно је влажно и зато га сушена тавану куће.

Приликом ваљања сукно се скуп, "уваља" по ширини и дужини. Мекше ткано сукно скуп се око 25%, а по дужини на три аршина неуваљаног сукна долази два аршина уваљаног./30 Зато се при ткању о томе води рачуна да се за толико више отка.

За ваљање се плаћа у новцу по једном аршину. Између два светска рата плаћало се за један аршин

уваљаног сукна по 1-2 динара. После Другог светског рата цене су стално расле. У 1964/65. године плаћало се по једном аршину 200 старих динара, а после тог времена кад је наступила привредна реформа плаћа се и по два нова динара. Од тога чини данас изузетак једино ваљара у Новом Милошеву која наплаћује 3 динара по метру.

Од сукна се шију код кројача и кабаничара чакшире на растришили на шунке, кратак капут ("јанкел", "гуњаџи") и пастирске кабанице. Раније су носили беле кабанице и жене у херским селима Румуније и око Клисуре./31 а до тридесетих година овог века Срби земљорадници носили су преко горње одеће "дороц".

Колико ће аршина да се утроши за израду неке одеће зависи од ширине сукна и раста човека. У једне чакшире иде око 4-6 аршина, у јанкел 7-9, а у кабаницу око 10-12 аршина сукна.

Закључак

Из досадашњег излагања може се извести закључак да ваљаре настају и нестају у одређеном ступњу друштвеног и економског развоја. У време кад је била развијенија домаћа радиност и природна привреда ваљаре настају као нужна потреба становништва. Оне су у неку руку истурени погони домаће текстилне радиности са којом се паралелно развијају и у којима се обавља ваљање сукна као последња његова операција дораде. Насупрот природној производњи данас је развијена индустријска производња са најсавременијом технологијом. Тржиште је снабдевено већим избором и бољим асортиманом робе и условљава практичније и јевтиније одевање од домаће производње. Услед тога, ваљаре су данас превазиђене. Оне нестају и губе свој првобитни значај који су имале раније у природној привреди и развијеној домаћој текстилној радиности. Данашње преостале ваљаре у Банату једва се одржавају. Оне раде са умањеним капацитетом, јер је све мање сукна за ваљање. Зато ће временом и оне остати прошлост као што се десило са воденицама,

ветрењачама и сувачама овог краја.

Најомене

/1 Подајке су саопштили Сава Војинов (рођ. 1889) из Мокрина и Гавра Јовичин (рођ. 1880) из Санада.

/2 Cornel Irimie, PIVELE SI VILTORILE DIN MARGINIMEA SIBIULUI SI DE PE VALEA SEBSULUI, SIBIU, 1956, св. 2, сџр. 74.

/3 Dr Jekelfalussy Jozsef, Magyarország isprosainak es kereskedoinek czim es lakjegyzeke Budapest, 1892, сџр. 1795.

/4 Felix Milleker, Geschichte der Banater Militargrenze 1764-1873, Панчево, 1925, сџр. 149.

/5 Corlnel Irimie: Нав. дело.

/6 Подајке је саопштио Милан Мијаџовић, ваљар из Вршца.

/7 Милан Милошев, Воденице у Банаџу, Рад војвођанских музеја, Нови Сад, 1954, св. 3, сџр. 147.

/8 Подајке је саопштио Трајан Негру, земљорадник из Алибунара.

/9 Поред назива Надо, за речницу се чује и назив Надела. Назив Надела носе и неки џошеси у џољима Јабукe, Панчева и Сџарчева. Овај назив уџуђује на немачко џорекло речи, јер су у џоменуџим месџима били раније насељени Немци, који су џо доласку у нови крај давали немачке називе и имена џојединим џивама и џошесима.

/10 Подајке су саопштили Свеџозар Војводиџи Бошко Баројчиџиз из Омољнице код Панчева.

/11 Подајтек је саопштио Драгољуб Чолић, џензионер из Зрењанина.

/12 Подајке је саопштила Љубинка Косачић из Кикинде. Она је радила као радница у џоменуџој ваљари од 1919. до 1921. године.

/13 Ново Милошево је заједничко име за бивша насеља Драгуџиново и Беодра, која су сџојена 1945. године у једно насеље.

/14 У Меленцима су имали ваљаре између два свеџска раџа Васа Сџојков, Лаза Секулић, Урош Лозанић и Свеџозар Вујанов чија ваљара и сада ради.

/15 У Мокрину су имали ваљаре Добривоје Бајић и Велинка Пејаков која је радила са ваљаром све до 1951.

године.

јићи Велинка Пејаков која је радила са ваљаром све до 1951. године

/16 Подаци су добијени из месне канцеларије Јарковац.

/17 Подајке је саопштио Свеџозар Вујанов, ваљар из Меленаца.

/18 Подајке је саопштио Велимир Јевџић, кабаничар из Зрењанина.

/19 Подајке је саопштио Милан Милошев, кусџос Народног музеја у Вршцу.

/20 Техничко снимање ваљаре у Новом Милошеву извршио је диџл. Инг. Арх. Лазар Ердељан 1965. године

/21 Dr S. Borovszky, Torotal varmegye, Budapest, сџр. 229.

/22 Рајко Николић: Рад око сџоке код банаџских Хера, Банаџске Хере, Нови Сад, 1958, сџр. 98.

/23 Felix Milleker, Geschichte der Banater Militalgrenze 1764-1873, Панчево, 1925, сџр. 149.

/24 Вук Сџеф. Караџић, Срџски Рџјечник, Београд, 1935, сџр. 506.

/25 Сџеван Тановић, Народне мере из околине Бевђелије, Гласник Еџнографског музеја, Београд, 1933, књ. VIII, сџр. 20.

/26 Душан Томић, џензионер из Кикинде, саопштио је да џегову фамилију и сада више знају џо надимку "Сукнарев" него џо џравом џрезимену. Пегови џреци и џочели су да скуџљају сукно у народу јошу џрвој џоловини џрошлог века, које се занимање џреносило сколена на колена у фамилију све до џрвог свеџског раџа.

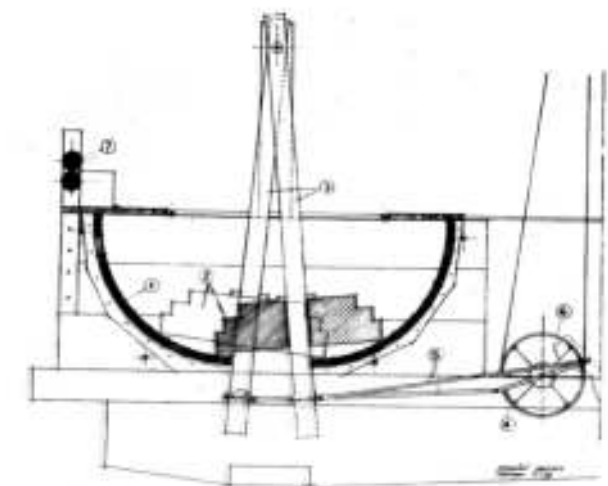
/27 Душан Дрљача, Ваљање сукна у Босни и Херцеговини, Гласник Зем. Музеја, Сарајево, 1959, св. XIV, сџр. 6л.

/28 Др Бранислав Русић, Диховске ваљавице, Гласник Еџн. Музеја, Београд, 1935, књ. X, сџр. 83.

/29 Подајке за ваљару у Бегејцима саопштила ми је Мирјана Илић-Милуцков, кусџос Бојвођанског музеја у Новом Саду.

/30 Подајке је саопштио Свеџозар Вујанов, ваљар из Меленаца.

/31 Бора-Лунгин Максимовић, Народна ношња банаџских Хера, Банаџске Хере, Нови Сад, 1958, сџр. 209.

Подужни пресек ваљаре у Новом Милошеву

НОВОМИЛОШЕВАЧКА ГРОБЉА

По прастаром обичају, први становници Беодре и Карлова сахрањивали су своје ближње око првобитно подигнутих богомоља. Те гробне парцеле настале стихијском урбанизацијом, нашле су се у центру насеља.

Наглим развитком села, повећањем локалне популације и сталним досељавањем нових становника, постојећа гробља не задовољавају потребе за сахрањивањем и заједно са старим црквама почиње њихово пресељење.

Разноликост становништва по вероисповести и парохијална подељеност, условили су да на територији данашњег Новог Милошева постоји седам гробља.

Гробља у Беодри

Населивши Беодру, Срби придошли из разних крајева, и то углавном из Потисја и Поморишја, већ 1758. године, како је забележено при визитацији Темишварске епархије, имају солидно изграђену цркву са доста великим гробљем. То прво гробље, протезало се са обе стране данашње главне улице, северно од "каштиља" (1). Да је гробље заузимало велику површину сведоче и бројни скелети налажени при копању темеља за економске објекте у дворишту Цвете Ковачева, средином двадесетих година овог века. (2)

Приликом продаје велепоседа по Банату, Беодру 1781. године купује богати јерменски трговац Богдан Карачоњи. До тада слободни сељаци постају бироши и живот им сиз основа мења.

Осиромашено становништво, због великих намета према спахилуку, скромније сахрањује своје ближње. У старом делу гробља, западно према селу, назире се тек неколико озиданих костурница, без надгробних белега, зараслих у траву. Централно место на гробљу је заузимао црвени крст око кога су се сахрањивале угледније фамилије, те свештеници и чиновници. Последњих деценија XIX века гробље постаје претесно

па се отвара нова парцела, северно од постојећег гробља. Ова парцела је мањих димензија, на доста нижем терену и са мање зиданих костурница (забележено је да је у зиму 1941-42. ово гробље "пливало" и да су сахране на њему више месеци обустављене (3)).

По законима Аустроугарске, сахрањивање у костурницама је изискивало, осим дрвеног и метални сандук, а пре сваке сахране су посебно обучени мајстори маори крчили и уређивали костурнице. Стари сандуци би се прекривали "безом", те је такав церемонијал могао себи приуштити мали број богатих људи.

У средини гробља, близу обновљеног дрвеног крста, стоје темељи капеле породице Јоановић. После трагичне смрти др Ђорђа Јоановића (4) његов брат Симон започео је изградњу маузолејне породичне капеле. Међутим, скрхан болом због изгубљеног брата, после пар година умире и Симон, не стигавши да заврши капелу. По причању мештана и по новинским чланцима, сахрана др Ђорђа Јоановића окупила је преко пет хиљада душа.

"... Јуџрос у 9 и њо часова воз је сџигао на железничку сџаницу у Беодри. Пред њероном је био окуџљен велики број мешџана са свим организацијама из села. Ту су били ѡредсџавници соколсџива, месне школе, ѡредсџавници чџџаонице, ваџрогасно друшџиво и велики број сељана.

Вагон са ковчегом је оџворенен и док је мушки збор "Обилића" ѡевао "вечнаја ѡамјаџ", сџуденџи су на својим рукама изнели ѡок. ѡрофесора Јоановића, ѡронели га кроз дуги шџалир мешџана и унели у мрџвачка кола која су чекала ѡред сџаницом. Заџим се цела ѡворка уџуџила ка селу.

Поздрављен свуда усџуџ немим изразима шџуге и ѡошџовања, ѡролази ѡрофесор Јоановић ѡоследњи ѡуџ својом миллом и драгом Беодром и ѡрима њене једнодушне изразе скрушеносџи..." (5)

На самом гробљу је пре пар година постојала кућа у којој је становао гробљар, који је опслуживао и православно и католичко гробље.

Јужно до гробља, са друге стране пута, налазио се

"шпитаљ", дугачка зграда са пет - шест просторија које су све "излазиле на дугачку конку". То је у ствари претеча "дома за старе" где је беодранска општина смештала своје онемоћале и заборављене суграђане. "Шпитаљ" се издржавао, поред мале помоћи општине, прилозима верника који су при свакој посети гробљу остављали храну и новац за спокој душе умрлима.

Насељавањем католичког становништва, од стране грофа Богдана Карачоњија, указала се потреба за подизањем католичког гробља. Постоје индиције да су се католици сахрањивали око старе католичке цркве која се налазила преко пута данашње, а пронађени су гробови и наспрам порушеног грофовског дворца у сввероисточном делу Беодре (6).

Данашње католичко гробље постоји на садашњем месту вероватно од када и православно. На карти Беодре из 1876. године оно је већ јасно формирано и заузима исту површину као и данас. Спахија Богдан Карачоњи, поред Мађара насељава и Немце (1784. и 1796-1805) (7), те нешто мало Чеха. Католичко гробље није дељено по националној припадности, већ се сахрањивање обављало у зависности од слободног простора. На централном месту на гробљу постоји вештачко узвишење са крстом на врху. Сам крст се налази на постаменту на коме су уклесана имена донатора Kovats Daniela i Korossy Tereze. Око крста се налази ограда од кованог гвожђа и пажљиво негована жива ограда.

Око овог обележја сахрањивани су виђенији људи: свештеници, учитељи, трговци, ишпани и управитељи на грофовском имању..... Споменици се ређају у виду венца и представљају посебну амбијенталну целину на гробљу. Поједини споменици изгледају као права мала уметничка дела, али је многе од њих зуб времена прилично начео. Изузетак представља недавно обновљен споменик дугогодишњег католичког свештеника Bottay Janosa, који се од 1828. године па до 1878. године старао о католичким верницима. За време његовог службовања саграђена је

велелепна католичка црква, маузолеј грофовске породице Карачоњи, набављен је комплетан, изузетно леп мобилијар у цркви, изграђен је отмени парохијални дом и урађено је много на духовном и световном развоју католичког становништва у Беодри.

Поред тога, Bottay Janos је одржавао и присне односе са тадашњим православним свештеником Аксентијем Јоановићем и њихово пријатељство је служило за пример.

Гробље у Карлову

Карловчани, становници нешто касније настањују своје село од становника Беодре, па самим тим заузимају и нешто лошији геостратешки положај. Првобитан центар села је подигнут на малом простору па је мало вероватно да су своје покојнике сахрањивали око првобитне цркве.

Старо карловачко гробље налазило се на северном крају села у приличној "дољи", тик уз Беодру. Ова локација је дуги низ година служила за сахрањивање о чему сведоче све до четрдесетих година овог века многи очувани споменици. Данас их је сачувано пар комада и они су уграђени у околне објекте или су затрпани у баштама које се налазе на месту некадашњег гробља.

Због честих поплава које су угрожавале вечни мир покојника, гробље се у другој половини XIX века сели на нову, знатно повољнију локацију, где је остало до данашњег дана. Вероватно се у старо гробље улазило још дуги низ година јер је на мапи Карлова с краја XIX века видљив улаз из улице Аркадије Попов, а простор око гробља је испарцелисан и настањен.

Ново гробље се почело развијати од села према истоку на прилично великој површини. Притиснути не малим издацима око изградње нове цркве, Карловчани у односу на суседну Беодру, имају нешто скромније споменике, иако је њихов број због већег броја становника далеко већи. Током следећих деценија гробље се шири према железничкој прузи, заузимајући

коначну величину педесетих година овог века. На самом гробљу се подиже кућа за гробљара која је и данас у функцији.

Почетком осамдесетих година на чистини испред гробља месна заједница подиже савремену, функционалну капелу која опслужује све три парохије, али је у селу још задржан обичај сахрањивања покојника од куће. Капела се користи углавном за испраћај давно одељених мештана који у селу немају властиту кућу, а имају жељу да буду сахрањени у родном месту.

Пре пар година Карлово добија прву приватну капелу-костурницу која је наговестила неке нове обичаје при сахрањивању.

Јеврејско гробље

Први Јевреји се настањују у Беодри, вероватно у првим деценијама XIX века. Карлово као место у Великокикиндском диштрикту, имало је посебне дозволе за стално насељавање Јевреја (инколат) (8), док је Беодра, под спахијском управом била нешто либералнија. Према подацима о броју Јевреја које 1851. године даје Фенуеси Елек (9) у Карлову живи шеснаест, а у Беодри 50 Јевреја.

У Беодри Јевреји већ у првој половини XIX века имају синагогу око које је већина јеврејских кућа. Гробље, као и синагогу користе Јевреји оба места. Са економским јачањем Јевреји подижу врло лепе куће у центру оба насељена места, али се и исељавају. Други светски рат дочекују само четири јеврејске породице.

Јеврејско гробље је стишњено између пруге и шуме на ободу католичког гробља. Сачувани споменици потичу из последњих деценија XIX и првих деценија XX века. Изузетно квалитетан камен и монументалност израде говоре о економској снази њихових власника. Текстови су на хебрејском, немачком или мађарском, или у комбинацији два језика.

Нажалост гробље је као и сви становници Јевреји доживело тужну судбину. По сведочењу мештана, добар

део споменика је покраден и продат каменоресцу у суседној Кикинди. Преосталих петнаестак споменика је порушено (осим једног!) и прекрио их је коров и шибље. Ипак, због квалитета израде они и данас плене својом лепотом, а шибље као да чува ове неме сведоке од неког даљег вандализма.

Реалност је сурова

Данас, на почетку новог миленијума, Милошевчани користе четири своја гробља. Првобитно беодранско и првобитно карловачко гробље живе још у сећању понеког старијег мештанина.

Старо и ново беодранско православно гробље подједнако се користе за сахрањивање и оба су подједнако запуштена, у делу где се сахрањивање не обавља, Карловчани се поносе својом капелом и по угледу на становнике Беодре праве дивље депоније смећа поред самог гробља. Једино су беодрански католици уредили већи део гробља, избетонирали централну стазу и увели воду у само гробље. Бетонски стубови и жица која је постављена око сваког гробља стоји у шибљу и корову. Евентуално уређење запуштене оgrade неславно би се завршавало. Савесни грађани би очишћену жицу и стубове преко ноћи покрали па се од уређења овог ругла до неких бољих времена одустало. Јеврејско гробље је, што се се тиче оgrade темељно очишћено, а споменике чува једино слаба потражња за том врстом камена! Реалност нам је прилично сурова!

Објашњења

- (1) По сећању Николе Радоњића, рођеног 1905. године
- (2) По сећању Николе Радоњића, рођеног 1905. године
- (3) По сећању Николе Радоњића, рођеног 1905. године
- (4) По сећању Олге Димиријевић, професора у пензији.
- (5) "Полиџика" 31. јануар 1934. године - чланак "Сахрана Ђорђа

Јоановића у Беодри".

(6) По сећању Карако Јаноша, фототографа у пензији.

(7) Из књиге "Јединствени у борби" - М. Појов, сџр. 104.

(8) Инколаџ - дозвола за насџањивање - В. Сџајић "Великокикиндски диџиџрик 1776-1876", Н. Сад, 1950.

(9) Л. Мечкић - "Нови Бечеј и Врањево кроз историју" - Н. Бечеј 1989. год. сџр. 59.

КИД ПЧЕСА - Прилог из џемаџске књиге (2000)
Сеоске ЦРКВЕ и ГРОБЉА у Војводини
Драган Рауџки

Централни део католичког гробља у Беодри

Надгробни сјоменик католичком свештенику Botya Janosu

*Лево: Једини усправни сјоменик на јеврејском гробљу
Десно: Сјоменик на јеврејском гробљу у лежећем положају*

Капела на карловачком гробљу

ЗЕМЉИШНИ ПОСЕД РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ У БЕОДРИ

Купивши 1781. на лицитацији у Бечу огроман посед у Беодри и Тополи, Богдан Карачоњи добија племићку титулу. Последње деценије XVIII века протичу у организовању производње и уређењу имања.

Већ тада почињу интензивни мелиоративни и грађевински радови који су захтевали и бројну радну снагу. Затечено, претежно српско становништво потпада под урбар (постају кметови) и у више таласа почиње насељавање Мађара, Немаца, Чеха... Српско становништво још половном XVIII века гради своју богомољу и оснива црквену општину, док се за придошло становништво римокатоличке вероисповести 1796. године оснива црквена општина.

Прва римокатоличка богомоља налазила се у близини данашње и била је скромнијих димензија, али је задовољавала основне духовне потребе верника. Интензиван развитак пољопривреде, а нарочито увећана производња жита чија је цена због врућих политичких прилика (Наполеонови ратови...), обезбеђивала је

огромне приходе грофовској породици, које она значајно улаже у беодрански спахилук. До педесетих година XIX века ниче више десетина економских објеката, два огромна дворца, а 1838. почиње изградња нове цркве и парохијског дома.

Име архитекте који је пројектовао цркву није сачувано, али монументалност и складност ове класицистичке грађевине као и спољашња и унутрашња декорација указују на врсног и искусног мајстора.

Од 1796. године бригу о издржавању свештеника и парохије скоро у потпуности носе грофови Карачоњи. Сиромашни верници обезбеђивали су скромне прилоге чија је вредност бивала готово симболична.

Збирка сачуваних докумената омогућава праћење обавеза породице Карачоњи према римокатоличкој цркви у Беодри, утицај аграрне реформе изведене после 1918. године на велепосед, као и утицај аграрне реформе изведене 1946. на имање римокатоличке црвене општине у Беодри.

Прво озваничење патронских обавеза велепоседа племените породице Карачоњи према римокатоличкој цркви у Беодри одређено је јавно - правним уговором сачињеним 28. априла 1836. године који се звао "CANONICA VISITATIO". Овај уговор сачињен је у време службовања свештеника Bottyan Janos-а који је био свештеник од 1828 - 1878. године и за време чијег је службовања саграђена велелепна црква посвећена Марији Магдалени.

Овај уговор је важио све до 1896. године када долази до поделе велепоседа Карачоњи Бог дана на два поседа:

- велепосед КарачоњиАндора,
- велепосед грофа КарачоњиЕугена.

Нови власници поседа преузимају патронске обавезе у идеалној половини сваки и оне су се састојале од:

1. Одржавање у добром стању римокатоличке цркве и парохијског дома у Беодри;
2. Исплаћивање припадљивости жупнику у

наштури;

- а) у гошовом 120 форинти (Цоннвештионсмузе)
- в) 30 њожунских мерова жића;
- ц) 30 њожунских мерова јечма;
- д) 30 њожунских мерова зоби;
- е) 12 њољских њласџова сена,
- ф) 4 хваџа сламе,
- г) 6 акова вина.

3. Исплаћивање припадљивости црквеном њојцу у наштури и џо :

- а) у гошовом 8 форинти (Connventionsmuze)
- В) 6 њожунских мерова жића;
- ц) 6 њожунских мерова јечма;
- д) 1 џовар сена,
- е) 100 снојова џрске..... (1)

Десетак година наследници се старају о цркви и свештенику и испуњавају прихваћене обавезе, али од 1905-1911. године гроф Карачоњи Еуген распродаје посед у Беодри (око 8000 јутара) и све више јача посед у Банлаку (Румунија). Тада почињу први проблеми и несугласице, јер је велепосед сведен на 23 кат. јутра и 797 к.в. хвати, (2) то јест на дворац и парк око дворца. Карачоњи Андор свој део имања и даље обрађује и унапређује и стара се о свом дворцу и припадајућим објектима.

Први светски рат доводи до нестајања Аустроугарског царства и до настанка Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Нова држава већ 1919. године започиње аграрну реформу и постепену ликвидацију велепоседа.

Огромна имања од више хиљада јутара бивају одузимана од власника и дељена, "без солиднијих припремних радњи". (3.) Овај социјално - економски процес трајао је све до 1931. године када започиње процес ликвидације аграрне реформе. Ликвидација аграрне реформе се завршава 1940. године уз многе нерешене проблеме и многе незавршене судске процесе.

Осим ужег максимума који је износио 521 јутро

земље, остала земља је одузимана. Страдали су поседи физичких лица, поседи правних лица (општински поседи и државни поседи) као и поседи привато-правних лица (црквени поседи, поседи банака, поседи Матице српске). Тако је на пример поседу Српске православне црквене општине у Великој Кикинди одузето 791 јутро и 620 к.в. хвати. (4.)

Патронске обавезе које су Еуген - Јене и Андор Карочоњи требали да исплаћују римокатоличкој цркви трајале су све дотле док велепоседници не откупе патронска права предајом одређене количине обрадиве земље црквеној општини.

Да је измиривање ових обавеза ишло лоше, говоре бројни документи сачувани у римокатоличком жупном уреду у Беодри из којих се прати поступак добијања одређених површина обрадиве земље на рачун ликвидираних поседа и откупа патронских обавеза. Бројне жалбе, молбе, решења и преписи од стране жупног уреда у Беодри, Апостолске Администрације Баната из Петровграда, Министарства пољопривреде Краљевине Југославије... одвијале су се од 1921. године па до почетка II светског рата.

У име 1/2 патронских обавеза Карочоњи Андора римокатоличкој цркви у Беодри додељено је било 15 кат. јутара добре земље која је од стране државе пропорционално катасторском приходу замењена са 55 кат. јутара и 752 кв. хвата земље лошијег квалитета и то:

14 каџ. јуџра и 1335 кв. хваџи - ораница - Мали Бикач,

20 каџ. јуџра и 642 кв. хваџи - џашњак - Мали Бикач

20 каџ. јуџара и 375 кв. хваџи - џашњак - Мали Бикач,

закључно на дан 4. јануара 1938. године.

Добијени пашњак је према сачуваним документима "низак", слатињав и подводан као и додељена ораница, али укупна површина овако лошег земљишта замењује 15 кат. јутара добре земље.

Под каквим је условима дељена и продавана

земља на поседу Карачоњи Андора у Беодри најбоље илуструје пример Т. Маршалека који је био на челу филијале Хрватско - Славонске банке у Беодри, а која је била опуномоћена од стране Карачоњи Андора за продају земље којем је поседник располагао.

Дотични Маршалек је за време боравка у Беодри успео да кроз 52 престапа утаји суму од 2.100.000 динара.

"...надаље за 16 случајева џрављења лажних исџрава чиме је џрема оџџужници, оџџеџио Банку за више сџоџина хиљада динара... обавесџио је Банку да једна дама хође да куџи 200 кј. на џосед. Банка је џоверовала и џоџисала куџоџродајни уговор, куџац је био фикџиван, џа је даљим маниџулаџијама џренео џраво власниџтва на 200 кј. на своју жену". (5)

Патронска права Карачоњи Еуген измиривао је све до 1924. године, када је престао сваки вид давања римокатоличкој цркви у Беодри. Поред ових патронских права, слична обавеза је произилазила и према римокатоличкој цркви у Сремској Каменици. Бројне жалбе и тужбе које је црквена општина подосила Министарству пољопривреде, Краљевској управи дунавске бановине, те суду у Петровграду нису уродиле плодом. У току процеса чак се покушавао терет патронских обавеза пренети на 150 купаца који су од 1905 -1911. године купили око 8.000 јутара земље од велепоседника. У жалби упућеној Министарству пољопривреде од 11. децембра 1940. године између осталог се каже:

"... Из џаквог сџања сџигли би смо до џаквог, не само смешног, веџи скроз неодрживог аџсурда, да грађани јеврејске, реформџорске, џроџесџанџске а највеџим делом џравославне вероисџовесџи на скуџџџинама римокатоличке црквене оџџине решавају чисџо инџерне и искључиво на каџолике се односеђе верске сџвари, а админисџраџивне власџи не би биле у сџању решаваџи жалбе, џредаџе им са сџране некаџолика због оџџеређивања са џаџронским доџриносом..."

Висина дуга од 1924 - 1937. године попела се већ била на 613.453 динара. Процес наплате патронских обавеза отежавала је чињеница да је Карачоњи Еуген био становник Мађарске и да је имање у Беодри било скроз у поседу нових власника. Не постоје подаци да је овај огромни патронски дуг на било који начин измирен.

Ратну 1941. годину римокатоличка црквена општина у Беодри дочекује са 62 кат. јутра земље која се путем дражбе издаје у једногодишњи закуп. Из документације није могуће утврдити на који је начин црквени посед увећан за скоро 7 кат. јутара, али на основу "Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији" већ 21. јануара 1946. године од поседа римокатоличке црквене општине у Беодри одузима се 47 јутара и 730 к.в. хвати земље.

Оставља јој се 17 кат. јутара и 2 кј. 85 к.в. хвати гробља 1530 к.в. хвати на коме су црква и жупни уред.

Бројне жалбе и молбе које је црквени одбор упућивао Месном народном одбору и Аграрном суду остале су без резултата. Додељених 17 кат. јутара и 600 кв. хвати није се могло повећати.

Поред тога и објекат жупног уреда потпада под "Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта", али на срећу убрзо бива враћен црквеној општини.

Интересантно је образложење у одбијеној жалби донетој 20.02.1946. године којом се потврђује одлука да се римокатоличкој црквеној општини оставља 17. кј. и 600 к.в. хвати земље... "јер су наводи жалиоца неосновани пошто је жалиља бирала 50% остављеног јој земљишта..." Ова одлука постала је и остала коначна и црквени одбор кога су сачињавали : Koszorus Balint, Klacsak Gyorgy, Vigh Istvan, Gal Andras, Vilagos Antal, Kovacs Gyorgy, Kormanuos Janos, Ago Bernat, Baracius Imre, Bauer Akos, Olah Mijaly, Arpasi Jozsef, није се више жалио.

Овај земљишни посед Црквена општина користи и дан данас.

(1) Документи из архиве Римокатоличке цркве у Беодри.

(2) Никола Гаћеша - Аграрна реформа и колонизација у Банаџу 1919-1941. - страна 116.

(3) Никола Гаћеша - Аграрна реформа и колонизација у Банаџу 1919-1941. - страна 39.

(4) Никола Гаћеша - Аграрна реформа и колонизација у Банаџу 1919-1941. - страна 238.

(5) Никола Гаћеша - Аграрна реформа и колонизација у Банаџу 1919-1941. - страна 112.

Римокатоличка црква у Беодри

ИМЕНА БЕОДРАНСКИХ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА

1. Spurnyay Adjutus (Шпурњаи Ађутус) 1796.
2. Juranits Istvan (Јуранич Иштван) 1797.
3. Rosenfeld Amadeus (Розенфелд Амадеус) 1798.
4. Karacsonyi Adeodatus (Карачоњи Адеодатуш) 1799.
5. Raising Matyas (Рајзенгер Мађаш) 1799.
6. Felix Hilarius (Феликс Хилариуш) 1800.
7. Farkas Georgy (ФаркашЂерђ) (предикатор говорио је шест језика) 1802.
8. Podratzky Ferenc (Подрацки Ференц) 1804.
9. Vukovits Janos (Вукович Јанош) 1820.
10. Tary Andras (Тари Андраш) 1824.
11. Bottyan Janos (Боћан Јанош) 1828. (водио грађење садашње цркве)
12. Reinlein Adam (Рајнлајн Адам) 1878.
13. Hegedus Janos (Хегедиш Јанош) 1882.
14. Prem Peter (Прем Петер) 1912.
15. Molnar Laszlo (Молнар Ласло) 1920.
16. Vocsarrol: Eisele Ferenc (из Бочара: Ајзел Ференц) 1924.
17. Jung Tamas (Јунг Тамаш) 1939.
18. Rakity Borisz (Ракић Борис) 1943.
19. Follmer Imre (Фолмер Имре) 1943.
20. Mathesz Ervin (Матхес Ервин) 1952.
21. Mathesz Lorand (Матхес Лоранд) 1954.
22. Mathesz Ervin (Матхес Ервин) 1956.
23. Torokbecserol: Schwarz Istvan (Из Новог Бечеја: Шварц Иштван) 1961.
24. Agoston Ferenc (Агостон Ференц) 1963.
25. Lorccz Mahaly (Леренц Михаљ) 1965.
26. Torokbecserol: Schwarz Istvan (из Новог Бечеја: Шварц Иштван) 1978.
27. Szajanbol: Posa Gyula (Поша Ђула) 1984.
28. Soti Janos (Шоти Јанош) 1989. а од 1990. помаже му Новак Винце (Новак Винце)
29. Boviz Laszlo (Бовис Ласло) 2002.

НАСТАНАК ПРВЕ ПОСЛЕРАТНЕ ЗДРАВСТВЕНЕ СТАНИЦЕ У НОВОМ МИЛОШЕВУ

- Сећања Маре Несџоров рођ. Радонић-

У јеку борбе за ослобођење земље од окупатора, 16. јануара 1945. године, Омладинска организација је позвала девојке за негу рањеника у Великој Кикинди. Бројни рањеници су стизали са Сремског фронта где су борбе биле у пуном јеку. Пријављене девојке су похађале кратак курс о најосновнијим радњама око неге рањеника и болесника.

Пријављене девојке из Беодре и Карлова биле су: Дорословац Велинка, Дорословац Смиљка, Бочарски Смиљка, Радонић Мара, Џуцић Невена, Џуцић Олга, Секулић Милена, Секулић Ната, Драгомиров Веселинка и Радомиров Велинка.

Заједно са осталим девојкама Мара Радонић остаје у Кикинди до априла месеца 1945. године, када је у Кикиндском срезу и у свакој општини донета одлука да се у сваком насељеном месту отворе амбуланте са лекаром и болничарком. Да би се употпунио кадар болничарки у Зрењанину се при Црвеном крсту се отвара школа за болничарке, која се популарно звала "Курс". На "Курс" се из Беодре и Карлова упишу Мара Радонић и Зорица Плавкић. После вишемесечног курса и савладавања многих основних знања из области медицине, полазнице су добиле сведочанства која су им омогућавала запослење у амбулантама.

Крајем 1948. године донета је одлука да се и у Новом Милошеву (Беодра и Карлово су спојени у једну административну целину) отвори амбуланта. Др Стеван Лочки, до тада приватни лекар, добија постављење у амбуланти. Позива Мару Радонић да му се придружи. После поднете молбе Среском одбору у Кикинди, Мара 15. децембра 1948. године добија декрет о постављењу и од 01.01.1949. године почиње са радом уз месечну плату од три хиљаде динара.

Прва амбуланта је била смештена у једној соби

поред куће чика Страје месара у улици Аркадија Попова. Просторија је била готово празна, неопремљена, са свега две столице: једном за лекара, а другом за пацијента.

Дневник за упис пацијената стајао је на прозору и на прозору је сестра уписивала све податке. Поред доктора и медицинске сестре постављење је добила и бабица Мара Бербаков.

У истој згради где се налазила амбуланта налазила се и сала за састанке "Јеноф". У њој је било доста столица па се тако још пар столица позајмило. После пар дана рада прочуло се да доктор нема основне услове за рад, па су учитељи из оближње школе донели дрвени сто и тако бар мало олакшали "почетне мукe".

Како је сто било приличне дужине, њему је било места и за лекара и за медицинску сестру.

Прикупљање осталих средстава за опремање "секторске амбуланта" одвијало се на разне начине.

Једног дана јаве да се у подруму куће Кочи Маришке налази метални орман са нешто медицинских инструмената, лекова и завојног материјала. Орман и материјал су оставили Немци при повлачењу. У организацији сестре Маре ова драгоценост је пренесена до амбуланта и тиме се услови за рад нагло побољшавају. Недостајао је још отоман за преглед пацијената. Приликом једне посете Срезу у Кикинди Мара Радонић је на железничкој станици у Карлову видела отоман који се састојао од оквира и федера. Љубазно станично особље је овај расходаовани део намештаја поклонило амбуланти. Мебл штоф је пронађен у једној од слабо снабдевених продавница, а Вакареску Лајош је тапацирао отоман.

Сав инвентар и све послове око инвентара људи су обављали бесплатно, јер новца за ту намену није било.

После неког времена из Кикинде је стигло нешто инструмената, затим је стигло бело платно за мантиле и чаршаве. Од добровољног прилога који су сакупиле сестра и бабица од трудница из села купљен је лавор и канта за воду, тако да је вода доношена са уличног бунара била много приступачнија.

Током 1949. године долази у амбуланту и први зубар. Био је то Милан Будишин из Кикинде. Како Бочар у то време није имао лекара једном недељно су др Лочки и састра Мара одлазили и прегледали пацијенте. Лети се одлазило бициклом, а зими пругом, пешице. Поред Бочара истурено одељење амбуланта је била економија "Језеро" где је живео и радио већи број становника. На "Језеро" се одлазило фијакером, тако да су ове посете изгледале као мали излети.

Ради обезбеђивања бољих услова за рад 1950. године амбуланта се пресељава у кућу Димитријевића - Швабеца где остаје две наредне године.

За то време се адаптира Хавликова кућа - бивша месара на беодранској главној улици. Ту амбуланта остаје све до пресељења у новоизграђену зграду у центру села.

Пресељењем на нову локацију и побољшавањем услова за рад, амбуланта се кадровски ојачава. Прво стиже из Кикинде теренска болничарка Меланија која је била задужена за лечење трахома. Затим стижу др Војин и др Вера Николин који имају пуне руке посла, јер се отвара диспанзер за жене и труднице. У диспанзеру почиње са радом и нова бабица Јелка Недељков. Зубар Бошко Николић заокружује списак особља.

Амбуланта је тих педесетих година већ заокружила физиономију озбиљне здравствене установе која је могла да пружи основу здравствену заштиту становницима Новог Милошева.

Инструменти, опрема и потрошни материјал више нису проблем који се мора решавати добровољним радом и прилозима.

Доласком др Стојана Секулића у амбуланту настаје новораздобље.

Мара Радонић, удата Несторов, остаје у Новом Милошеву до марта 1956. године. Тада прелази у Нови Бечеј, запошљава се у новобечејском дому здравља где ради све до пензионисања.

*Мара Радонић (лево) са другарицом
и борцима у Кикинди 1945. године*

Суваче и ветрењаче Беодре и Карлова на старим картама

На картама Беодре и Карлова крајем IX века обележене су све суваче и ветрењаче које су биле у погону.

У БЕОДРИ 1876. су се суваче налазиле на парцелама:

- Васе Стајића 2
- Петра Олавкића 4а
- Соње Маринковић 14
- Соње Маринковић 16 - 20а
- Марка Орешковића 6 - 6а
- Братства - јединства 19 - 21
- Бранка Радичевића 122

Ветрењаче су се налазиле на рубовима села и то:

- Наспрам беодранског новог православног гробља лево од пружног прелаза;
- Код Јеврејског гробља, на месту каснијег млина

породице Слобода;

- Стотинак метара од задње куће у правцу улице Бранка Радичевића, према жељезничкој прузи;
- Наспрам каштиља у лејама

У КАРЛОВУ су се 1879. суваче налазиле на парцелама:

- Змај Јовина 24
- ЈНА 86
- Маре Пајић 27/6
- ЈНА 54 (баште)
- ЈНА 56 (баште)
- 3. октобар 24
- Уска 206
- Лазе Пајић 24а
- Попов Аркадије 29
- Ђуре Јакшића 37
- Аркадије Попова 68
- Иво Лоле Рибара 35
- 3. октобар 68
- Матије Гупца 4
- Матије Гупца 14
- Николе Тесле 21
- М. Фаркаша 19

Ветрењаче су се налазиле такође на рубовима села и

- На путу за Бочар, са десне стране
- Преко пута гробља у улици Николе Тесле

Последња вејрењача у Карлову пред рушење

Развој млинарства у Новом Милошеву Милошевачка млина

Појава парних млинова на тлу Војводине везује се за 1842. годину. Последња деценија 19. века доноси процват млинарства, па тако Војводина у XX век улази са преко 300 парних млинова различитих капацитета.

Почетком XX века у Беодри се граде два парна млина и то Којићев у данашњој улици Косовска бр. 2 и Слободин млин на крају улице Косовске код јеврејског гробља. У Карлову се 1912. гради савремени велики парни млин.

Гради га Драга Попов звани Црњанка из Врањева. Ера изградње млинова захватила је скоро сва села у Банату, а нарочито је велики утицај на развој млинарства имала железничка мрежа.

Тржишни вишкови жита доживљавају финализацију и брашно, гриз, мекиње се производе у великим количинама, а железница обезбеђује континуално и сигурно превозење нових производа до околних варошица и градова. Посебан квалитет банатске пшенице обезбеђивао је најквалитетније брашно чија је цена доносила добру зараду и улагање озбиљних средстава у изградњу млинова брзо се исплаћивало.

Беодрански млинови нису до краја свог рада мењали власника. По подацима публикације "Војводина" издате 1924. године (стр. 393/394) од стране Новосадске секције Југословенских инжењера и архитеката, Моторни млин Стевана Којића капацитета је од једног вагона дневно и запошљава 5 радника; Парни млин браће Слобода основан је 1898. године, капацитета пола вагона дневно; Драгутиновачки парни млин основан је 1912. године, капацитета је од једног вагона дневно и запошљава 13 радника. Публикација помиње и парни млин Јоце Радујкова, основан 1921. године скромног капацитета од 500 кг дневно.

Драгутиновачки парни млин половином двадесетих година откупљују Констатиновић Светозар

звани Бата Млинар и Љуба Дорословац. Мељава се одвија све до 1928. године, када млин бива у великом пожару скоро потпуно уништен. Реконструкција млина одвија се током 1928 - 29. године. При реконструкцији купује се опрема из Врањева, која је у односу на уништену опрему у пожару била далеко савременија. Израђена је била у Мађарској и састојала се од 8 ваљних столица и три сита - два осмоделна и једног четвороделног. Поред тога млин је поседовао две гриз машине, девет растресалица, камен за измељавање, два камена за млевење кукуруза и сопствену чистиону за пшеницу. Капацитет млина се код ове реконструкције повећао на 20 тона за 24 часа или 2 вагона жита дневно. Млин је током већег дела године радио пуним капацитетом, а због веће ефикасности у раду Констатиновић и Дорословац непосредно уз млин 1936. године подижу четири ћелије за смештај 60 вагона жита, које се и данас користе за ту намену. Непосредно пред изградњу ћелија у млину се гради и ваљара сукна (по угледу на Којићеву) која је користила погонску снагу и топлу воду из самог млина.

У прво време као погон у млину, коришћена је парна машина. Касније са повећањем капацитета, купује нов мотор на сау-гас типа DEUTZ од 160 КС. немачке производње. До осавремењавања производње сваки помелар је доносио и одређену количину дрва док сеније прешло на коришћење угља који се користио за производњу гаса - погонског горива.

Млин је радио 24 сата, а при пуном капацитету га је опслуживало 28 људи и то:

-Зарад у млину:

1. главни млинар (обер млинар) или велики млинар1 радник
2. помоћник главног млинара подмлинар у сменама 3 радника
3. пазитељи сита у сменама 3 радника
4. пазитељи чистионе у сменама 3 радника
5. фасери или уврећивачи у сменама 6 радника
6. прималац пшенице (магационер)1 радник

7. издавач брашна 1 радник
8. ноћничувар 1 радник
9. кочијаш (са два коња врши превоз брашна на станицу) 1 радник
10. крупар за мељаву кукуруза 1 радник

укупно: 21 радник

-Машински погон (машинхаус):

1. главни машиниста 1 радник
2. помоћници машинисте у сменама 3 радника
3. Ложач у сменама 3 радника

укупно: 7 радника

Млин је радио искључиво ушурну мељаву, а касније је уведена и трговачка мељава за пекарску индустрију. Приликом мељаве за 100 кг предате пшенице добило се 13 кг белог брашна, 47 кг хлебног брашна, 21 кг мекиња, 2 кг уродице и 1 кг растура.

Учињена услужна мељава "коштала" је 16 кг пшенице, то јест 16% од 100 кг.

У бурним ратним годинама млин је некако одржавао производњу, с тим што 1942. године Констатиновић исплаћује ортака Дорословца и постаје власник целог објекта, али не за дуго.

По ослобођењу 1946. године млин се национализује и улази у састав Сремско-млинског предузећа са седиштем у Кикинди. Директор постаје Бела Нађ. Од 1949. године послује као самостално предузеће под називом Државни млин "Ослобођење" на челу са директором Миленком Пајићем. Већ 1951. године млин добија нови статус и налази се у саставу Среско - млинског предузећа са седиштем у Новом Бечеју, а директор постаје Миливој Ђукићин. Новом реорганизацијом млин улази у састав "Житопромета" у Новом Бечеју, половином 1953. године под руководством директора Сењи Јаноша. Већ 1958. године млин се враћа под окриље Кикинда, улази у састав Комбината "Угљеша Терзин" и тај статус се задржао до данашњег

дана.

Управник погона 1958. године постаје Миленко Пајићи остаје на том месту до пензионисања 1989. године, када га мења Бранислав Бешлин. После одласка Бешлина у пензију 1994. године на чело млина долази Душица Ђуричин.

Поред многобројних реорганизација млин доживљава само једну озбиљну реконструкцију и то 1964. године. Тада се пребацују већ коришћене машине из Новог Бечеја које су се састојале од 5 дуплих ваљака, 2 сита и 2 гриз машине. Поред тога мења се патос и врши поправка зграде. Уводи се комплетна електрификација млина и убацују се електромотори као погонска снага, као и пнеуматски систем за пренос материјала уз нову технолошку шему млина. Упркос половним машинама за крај шездесетих година млин је важио за боље погоне, а захваљујући квалитетној пшеници и стручном особљу давао је врло квалитетно брашно, нарочито бело брашно Т-400. Да би се задовољио квалитетан смештај пшенице 1969. године у близини жељезничке станице гради се подно складиште у четири нивоа, капацитета 300 вагона.

Тих година стручњаци избацују на тржиште сорте пшенице које су давале изузетан квалитет и велике приносе. Смештајни капацитети су опет премали, па тако ПД "Војводина" из Новог Милошева и Млински комбинат "Угљеша Терзин" из Кикинде, непосредно уз подно складиште подижу силос капацитета 1.000 вагона са савременом сушаром. Силос и подно складиште те прве године (1977) примају укупно 1.301.4660 кг пшенице у току жетве која је трајала 17 дана. Дневни пријем је износио око 76 вагона! У периоду од 1975. године па до 1994. године ускладиштено је било 18.000 вагона пшенице!

Овај двадесетогодишњи учинак вероватно никада више неће бити превазиђен.

**Текст припремио Бранислав Бешлин
висококвалификовани млинар.
Радио у млину од 1952. год. као шегрџ
џа до пензионисања 1994. године
(текст писан 2003. године)**

Млинари испред млина у Карлову

Бранислав Бешлин млинар

Занимљивости везане за грофовску породицу Карачоњи

*

Последња три спахијска парадна кочијаша била су: Шандор Катона, Пал Јани и Банди Радонић. Њихов свакодневни посао је био храњење, тимарење и увежбавање расних коња у ергели. Вежбање се одвијало у дворишту иза житног магацина. Поред тога кочијаша су возили и парадне каруце којима су се возили ишпани код обиласка имања, као и гроф приликом посета дворцу... (1)

*

На карти Беодре из 1876. године, простор оивичен улицама: Косовском, Маршала Тита, Сокачићем и предњим парком дворца је испарцелисан на пет плацева на којима су породичне куће. Део непосредно уз парк је без намене јер се на том месту налазила стара православна црква са гробљем. На карти из 1907. године на наведеном простору се налазе само два мања објекта и то су куће у којима су становали Котнер - баштован и Бриза - ловочувар. На остатку плаца биле су баште. Полуолимпијски базени изграђен је после 1907. године (2)

*

Петнаестог фебруара 1841. године у Беодри је Ласло Карачоњи, поджупан Торонталске жупаније, приредио велики бал са званицама из Торонтала и суседних жупанија јужне Угарске. На балу је било преко 200 највиђенијих личности са супругама и децом. Међу најпознатијим представницима угледних породица биле су Аугустина и Розалија Киш, кћерке имућнијег властелина из Елемира... (3)

*

Родоначелник породице Карачоњи, Богдан, купио је 1789. године Беодру и Тополу за 103.000 форинти. Већ

1836. су (по Фењешу) Карачоњијеви поседовали Беодру, Акачу, Бикач, Банлак (Румунија), Долац (Румунија), Иванду (Румунија), Карачоњфалву (Бикач), Ново Село, Опсеницу (Румунија), Соку (Румунија), Тополу ... (4)

*

Ласло Карачоњи је син Богданов, рођен у Беодри 1805. године. Завршио је права у Пожуну (Братислава) 1825. Од 1825. године је у јавној служби. Већ 1827. је срески начелник за Банат у Бечкерек. Дужност поджупана обавља од 1833. до 1848. када га бирају за великог жупана Торонталске жупаније са седиштем у Великом Бечкерек. Почетком 1843. постаје народни посланик, а 1847. године постаје шеф странке "Белих ружа". У "гладној" 1846. години истакао се у спасавању становништва Торонталске жупаније. На његову иницијативу основано је у Бечкерек Друштво Касине - пензијско удружење жупанијских и привредних службеника и бележника. Поред тога иницирао је оснивање Штедионице, Удружења за заштиту отаџбине, Удружења за унапређење позоришне уметности, Друштва за заштиту Тисе и Мориша. 1861. биран је поново за великог жупана, али се исте године повукао. Трећи пут је изабран за великог жупана 1865. године, а приликом крунисања 1867. године Фрања Јосиф га је потврдио. Умро је 1869. године у Беори, где је и сахрањен. Био је кум сликара Константина Данила.

*

Јене Карачоњи рођен је 1861. у Беодри. Привредне активности везују га за Банлак у Румунији где на имању од 17.000 јутара ствара напредну економију и више фабрика. За царског краљевског коморника биран је 1890. године, а 1896. изабран је за народног посланика у изборном срезу Пландиште. На миленијумској прослави у Будимпешти као представник Баната приредио је свечани ручак у својој палати за огроман број званица на којем је присуствовао и краљ са свитом.

У част шпанског краља Алфонса III и краљице Викторије, 1908. приређује ручак на коме је такође присутан Фрања Јосиф. На венчању Алфонса III 1907. године гроф Јене Карачоњи је изабран за пратиоца делегације... (5)

*

Грофица Каролина Карачоњи рођена Андраши, гроф Јене Карачоњи, гроф Аладар Карачоњи и грофица Ирма Карачоњи били су мецене Добровољног ватрогасног друштва у Беодри (сачуване су четири дипломе и фотографија са прославе десетогодишњице друштва 1899. године)

1. Сећање Николе Радонића рођеног 1905
2. Сећање Николе Радонића рођеног 1905
3. "Власништво Еелемир" Борис Павлов сѝр. 101
4. "TORONTAL VARMEGYE"
5. "TORONTAL VARMEGYE"

Гроф Андор Карачоњи са кочијашима

Вишраж на згради Жујаније у Зрењанину са грбом грофовске породице Карачоњи

**Добровољци у I свейском рају из
Беодре и Карлова**

р. бр.	Име и презиме	Г.рођ.	Место	Звање	
1	Душан Милутина Алтеров	1877	Беодра	Војник	
2	Славко Алексин	1889	Беодра	Војник	
3	Васа Васе Арсенов	1894	Беодра	Војник	нестао 25.08.1916. код Корусинана
4	Душан Арсенов	1876	Беодра	Војник	
5	Рада Арсенов		Беодра	Војник	рањен у Добруци
6	Данило Барбул	1887	Карлово	Војник	
7	Алекса Милана Батанчев		Беодра	Војник	умро у болници
8	Миша Баштованов		Карлово	Војник	рањен 7.9.1916. код Сосул Али Беј
9	Бранко Мите Бербаков	1892	Карлово	Војник	
10	Мирко Бербаков	1891	Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. орден Милош Обилић
11	Љубомир Бешлин		Карлово	Војник	
12	Милан Бировљев		Беодра	Војник	
13	Петар Мите Бировљев		Беодра	Војник	одл.Геогријвским крстом 4 степен
14	Светозар Мите Бировљев	1888	Беодра	Војник	
15	Славко Бировљев	1897	Беодра	Војник	
16	Пера Богосављев		Беодра	Војник	
17	Пера Немешев Богосављев	1895	Беодра	Војник	
18	Ђура Милушина Богосављев	1887	Беодра	Војник	
19	Живко Шандора Божин		Беодра	Војник	
20	Милан Ђуре Божин		Беодра	Војник	рањен
21	Жива Шандора Божић	1881	Беодра	Војник	
22	Никола Божић	1887	Карлово	Војник	
23	Милутин Бочарац		Беодра	Војник	рањен
24	Алекса Брандић		Карлово	Војник	
25	Светозар Брандић	1885	Карлово	Војник	
26	Нова Кузме Бидаков	1880	Беодра	Војник	
27	Ранко Тоше Бидак	1873	Беодра	Војник	
28	Светозар Кузмана Будаков		Карлово	Војник	
29	Нова Весков		Карлово	Војник	
30	Милутин Живе Будишин		Карлово	Војник	
31	Мита Влаовић		Карлово	Војник	
32	Драгомир Влаовић		Карлово	Војник	
33	Риста Ваштинаров	1886	Карлово	Војник	Пред. за орден Милош Обилић за храброст
34	Љуба Врбаши	1886	Карлово	Војник	рањен
35	Жива Вујин	1886	Карлов	Војник	
36	Живан Максе Вујић		Беодра	Војник	
37	Стојан Вујић		Карлово	Војник	
38	Душан Голушев	1884	Карлово	Војник	
39	Душан Јоце Голушин		Карлово	Војник	

40	Ђуро Ранко Голушин	1892	Карлово	Војник	рањен
41	Жива Кузме Голушин	1893	Карлово	Војник	
42	Милан Сенко Голушин		Карлово	Војник	рањен 07.09.1916. Суеце Али Беча
43	Јован Грујин		Беодра	Војник	рањен 08.09.1916.
44	Рада Јове Грујин		Беидра	Војник	
45	Жива Обрада Грчки		Беодра	Војник	
46	Стеван Деспић		Карлово	Војник	рањен 07.09.1916.
47	Среда Димитријевић		Беодра	Војник	погинуо
48	Илија Јове Дорословац	1895	Беодра	Војник	
49	Паја Дорословац		Беодра	Војник	погинуо 06.09.1916. док Какараце
50	Сава Дорословац	1880	Беодра	Војник	
51	Ђуро Ђуричин		Карлово	Војник	нестао 9.9.1916. код Муфлатора
52	Петар Ђуричин		Карлово	Каплар	рањен 01.09.1916. код Кечедерас
53	Ђура Ђурчић		Беодра	Војник	
54	Гавра Живанчев		Карлово	Војник	
55	Ђура Ђурица Живанчев	1890	Карлово	Војник	
56	Кузман Јоце Живанчев		Карлово	Војник	
57	Милисав Иванов		Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. Кезедерас
58	Жарко Исаков		Карлово	Војник	
59	Живко Милана Исаков	1878	Карлово	Војник	
60	Паја Саве Исаков	1878	Карлово	Војник	
61	Тоша Исаков	1889	Карлово	Војник	
62	Пера Саве Исаковић		Карлово	Војник	
63	Среда Јаконић	1889	Карлово	Војник	
64	Васа Илије Јаконић		Карлово	Војник	
65	Средоја Дане Јакшић		Карлово	Војник	
66	Драга Јанин		Беодра	Војник	
67	Петар Јанкелић		Карлово	Војник	
68	Владимир Јоргин		Карлово	Војник	
69	Мирко Пере Јуришин		Карлово	Војник	
70	Пера Караџин		Беодра	Војник	
71	Рада Раде Кикић		Карлово	Војник	
72	Жива Аркадије Ковачев		Беодра	Војник	
73	Драгољуб Коњевић		Карлово	Војник	рањен 6.9.1916.
74	Светозар Косанчић		Карлово	Војник	
75	Драгомир Лукић		Беодра	Војник	погинуо 22.9.1916.
76	Драгомир Машић		Карлово	Војник	
77	Влада Милана Машић	1890	Беодра	Војник	
78	Петар Меаков		Беодра	Војник	
79	Тима Милана Мијучин	1892	Карлово	Војник	
80	Милан Милићев		Беодра	Војник	нестао 25.08.1916. код Коруеинана
81	Средоја Мила Милићев		Карлово	Војник	
82	Божа Аце Милованов		Карлово	Војник	
83	Бошко Милованов		Карлово	Војник	
84	Лаза Милованов	1895	Карлово	Војник	
85	Милић Милованов	1882	Карлово	Војник	

86	Богдан Марков	1882	Карлово	Каплар	
87	Душан Тоше Марков		Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. код Бечедераса
88	Жива Марков		Карлово	Војник	рањен 6.10.1916. код Амзаче
89	Светозар Недељка Мирков	1894	Карлово	Војник	
90	Иван Пере Миросављев	1885	Беодра	Војник	
91	Дамјан Молдованов	1882	Карлово	Војник	одл.среб. медаљ. за храброст
92	Петар Молдованов	1892	Карлово	Војник	
93	Жива Дана Мортвански		Беодра	Војник	
94	Омер Мулић	1886		Војник	
95	Танасије Милана Мулић		Беодра	Војник	
96	Божа Арсе Надлачки		Карлово	Војник	рањен 7.9.1916. кд.Суеце Али Беча
97	Кросаја Милана Натарош		Карлово	наредник	одел.мед. Георгијевски краст 4. степ.
98	Нова Пајић		Карлово	Војник	
99	Симеон Пајић	1890	Карлово	Војник	
100	Средоја Попов	1896	Карлово	Војник	
101	Ђура Перишић	1895	Карлово	Војник	
102	Милан Милоша Перишић	1879	Карлово	Војник	рањен 21.9.1916.
103	Бранко Петровић	1897	Карлово	Војник	
104	Мирко Петровић		Карлово	Војник	нестао сеп.1916. Амуага
105	Средоја Пецарски		Беодра	Војник	
106	Ранко Гиге Попетру	1887	Карлово	Војник	
107	Алекса Попов		Карлово	Војник	
108	Васа Попов	1893	Беодра	Војник	рањен 05.09.1916. к.д.Сосуе Али Беча
109	Веселин Рада Попов	1886	Карлово	Војник	
110	Веселин Симе Попов	1893	Карлово	Војник	рањен 22.9.1916. Код Амуаза
111	Димитрије Попов		Карлово	Војник	
112	Драгомир Попов	1889	Карлово	Војник	
113	Драгутин Попов		Карлово	Војник	
114	Ђурица Гојко Попов		Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. Кезедерса
115	Живојин Попов	1884	Карлово	Војник	
116	Иван Попов		Карлово	Војник	
117	Игњат Попов		Беодра	Војник	
118	Лазар Попов	1894	Карлово	Војник	
119	Милан Попов	1882	Беодра	Војник	
120	Милан Сава Попов		Каарлов	Војник	
121	Милутин Попов		Карлово	Војник	рањен
122	Мита Омера Попов	1885	Карлово	Војник	
123	Недељко Стевана Попов	1888	Карлово	Војник	
124	Светозар Попов		Карлово	Војник	рањен 15.9.1916.
125	Север Попов		Карлово	Војник	
126	Средоја Попов		Карлово	Војник	

127	Стојан Попов		Карлово	Војник	
128	Тихомир Алексе Попов	1886	Карлово	Војник	
129	Шандор Попов	1875	Карлово	Војник	
130	Арсен Поповић	1893	Карлово	Војник	
131	Радивој Поповић	1884	Карлово	Војник	умро 22.9.1916. код Амзале
132	Груја Прекајски		Карлово	Војник	
133	Радивој Прекајски	1891	Карлово	Војник	
134	Душан Пушин		Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. код Кезедерса
135	Петар Милоша Радинов	1895	Карлово	Војник	
136	Лазар Радишић	1888	Карлово	Војник	
137	Васа Радновић		Карлово	Војник	
138	Веселин Пере Раднов		Карлово	наредник	
139	Драгић Радновић		Карлово	Војник	погинуо
140	Јоца Радовић		Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. код Кезедераса
141	Јова Никола Радојчин		Беодра	Војник	
142	Милутин Радојчин		Беодра	Војник	
143	Нова Радојчин	1890	Беодра	Војник	рањен
144	Урош Ђуре Радојчин		Беодра	Војник	
145	Иван Радонић		Беодра	Војник	
146	Миливој Рођенков		Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. Кеседерна
147	Бранко Рађенков		Карлово	Војник	
148	Стоја Раде Раказов		Карлово	Војник	
149	Веселин Ракић		Карлово	Војник	
150	Милан Тоше Ракић		Беодра	Војник	
151	Милан Пере Ракић	1897	Беодра	Војник	
152	Ђука Раказов		Беодра	Војник	
153	Бранко Симић		Карлово	Војник	
154	Јоца Јовице Смиљански	1888	Карлво	Војник	
155	Радивој Србуљ		Беодра	Војник	погинуо 25.8.1916. код Корунастрада
156	Влада Станаћев		Карлово	Војник	
157	Наја Станаћев	1885	Карлово	Војник	
158	Петар Луке Станаћев	1892	Карлово	Војник	
159	Среда Станаћев	1897	Карлово	Војник	рањен 1.9.1916. код Кезедера
160	Стева Исидора Станаћев		Карлово	Војник	
161	Стеван Стојанов		Карлово	Војник	
162	Стојан Стојановић	1888	Карлово	Војник	
163	Милисав Стојић		Беодра	потпоручн.	одл.св.Станислава 3 степена
164	Цвета Стојков	1881	Крарлово	Војник	
165	Жива Цветка Стокић	1877	Беодра	Војник	погинуо 25.08.1916.
166	Радивој Суботички	1894	Карлово	Војник	
167	Чедомир Суботички		Карлово	Војник	
168	Татомир Стојан	1890	Карлово	поднаред	

169	Мића Телечки		Карлово	Војник	
170	Душан Терзин	1896	Карлово	Војник	
171	Васа Терзић	1894	Карлово	Војник	одл.Румин.бранз.мед. за храбр. 4 степен
172	Душан Митра Терзић	1891	Карлово	Војник	
173	Ђурица Томић		Карлово	Војник	
174	Цвета Милоша Узуров		Беодра	Војник	
175	Живан Алексе Фелбаб		Карлово	Војник	
176	Вук Филипов	1896	Беодра	Војник	
177	Младен Филиповић	1889	Карлово	Војник	погинуо
178	Дамјан Црквењак		Карлово	Војник	
179	Бранко Пере Цуцић		Карлово	Војник	рањен 25.08.1916. код Карунасредин
180	Веселин Цуцић		Карлово	Војник	
181	Милан Цуцић	1886	Карлово	Војник	
182	Стеван Цуцић		Карлово	Војник	рањен 30.08.1916. код Абиата
183	Омер Чока		Карлово	Војник	одлсреб. мед. Милош Обилић
184	Славко Штетин		Беодра	Војник	
185	Сима Голушин		Карлово	Војник	
186	Чедомир Завишић		Беодра	Војник	
187	Драга Мишић		Карлово	Војник	
188	Гена Перишић	1889	Карлово	Војник	
189	Арсен Попов		Карлово	Војник	
190	Богдан Пушин		Беодра	Војник	
191	Живко Радноћ		Беодра	Војник	
192	Мита Радонић		Беодра	Војник	
193	Јован Раушкин		Беодра	Војник	
194	Суботички Жива		Карлово	Војник	
195	Миша Суботички		Карлово	Војник	
196	Здравко Трбић		Карлово	Војник	

*Рањеници из I свејског рајџа у
болници у Новом Бечеју (29.3.1915.)*

Корени Џејмс Бонда у Карлову

У Карлову се породица Попов спомиње још од оснивања села, педесетих година XVIII века. У попису сесија села Карлова из 1773. године од седам кућа. Попових шест је имало целе сесије, а само једна кућа је поседовала пола сесије. Током више деценија појединине породице поред земљорадње почињу да се баве и другим видовима привређивања. Последњих деценија XIX века један од најугледних и најбогатијих људи у Карлову био је Попов Омер. Бавећи се трговином стекао је завидно богатство, а трговачке радње је поред Карлова имао и у Ади, Мокрину и Беодри. На сачуваној фотографији из прве деценије XX века продавница текстилне робе је имала изглед савремених робних кућа. У то време је персонал у свим радњама бројао око тридесет чланова.

Омерова деца Миливој, Милка и Милорад напуштају родно Карлово. Миливој и Милорад одлазе у Београд док се Милка удаје за Тошовића који је био књижар у Дубровнику. Синови, наследивши очеву пословност, постају тридесетих година имућни становници Београда. Милорад је поседовао фабику шешира са преко шездесет запослених. То му је омогућило да сва три сина да на школе. Старији Иван завршава медицину и докторат у Болоњи, а средњи Душан завршава права и докторира у Фрајбургу.

Судбина ће од Попов Душана доктора правних наука сачинити, најважнијег и најуспешнијег двоструког агента који је радио за Британце током Другог светског рата поречима познатог писца Грејама Грина.

Завршивши права у Фрајбургу Душан се враћа у Београд. Тадашњој Краљевини Југославији Немачка је била пословни партнер прворазедног значаја. Добро поткован са докторатом стеченим на немачком универзитету и темељним познавањем немачког законодавства и правног система Душан је био у то време веома тражен у београдским пословним круговима.

За време студија Душан упознаје Јохана Јебсена и тада настало пријатељство снажно ће утицати на

судбину и једног и другог. Пореклом из породице моћних хамбуршких бродовласника, Јохан Јабсен је рано остао без родитеља и као што се често сирочету догађа, чврсто је пригрлио друга из Београда као свог рођеног брата. Обојица су били наочити, сличних интелектуалних стремљења, а обојица су имали склоности према лепим девојкама.

Уз то су и један и други имали привлачне спортске аутомобиле и довољно новца да се безбрижно могу посветити младалачким лудоријама.

У току боравка у Немачкој, а у време зенита Хитлерове власти Гестапо хапси Душана и смешта га у затвор под оптужбом да је комуниста. За такаву оптужбу следила је дугогодишња робија у концетрационим логорима, одакле се одлазило у сигурну смрт.

Јохан Јебсен јавља Душановом оцу у Београд да му је син у затвору. Чим је Милорад Попов сазнао да му је син у животној опасности обраћа се лично Милану Стојадиновићу, тадашњем председнику југословенске владе, а овај се без оклевања обратио Герингу. На интервенцију Геринга Душко Попов је одмах пуштен из затвора уз услов да за двадесет четири сата напусти Немачку.

Следећих неколико година Душко и Јохан нису били у контакту. Почетком фебруара 1940. године срећу се поново у Београду, где Јохан поверава Душану да је постао припадник Абвера, контраобавештајне службе Немачке. Уз пут је врбовао Душка да му прикупља и шаље податке који су се односили на важна питања из економије, политике... која су се могла прикупити у београдским круговима.

После извесног времена Душко ступа у контакт са тадашњим секретаром британске амбасаде за коју такође почиње да прикупља податке. Готово истовремено ангажују га обе стране и он постаје двоструки врхунски шпијун у јеку II светског рата.

Конспиративно име му је било Трицикл. Преко својих веза Душко је успео да дозна време напада

Хитлера на СССР као и време напада Јапанаца на Перл Харбур и да те податке достави обавештајној служби Енглеске.

Током многих путовања на којима је играо улогу двоструког шпијуна Душка су пратили бројни енглески агенти. Један од њих је био и тада млади обавештајац Јан Флеминг потоњи славни писац романа о чувеном агенту 007.

Будућег писца су поступци смелог Београђанина надахнули за приче о невероватним пустоловинама Џејмс Бонда. Из тих прича домишљати филмски продуценти Алберт Кеби Броколи и Хери Салцман извући ће златну жицу најтрајније легенде светског филма, легенде о Џејмсу Бонду. На почетку те легенде стајао је маштовити и смели Душко Попов који је својим љубавним авантурама и коцкарским лудоријама толико изазвао пажњу, сасвим супротно од свих осталих тајних агената чије је основно првилно понашања тајност.

Мајстор енглеског шпијунског политичког романа Грејем Грин је рекао: "Господин Попов као "Трицикл" је био најважнији и најуспешнији двоструки агент од свих који су радили за британце током Другог светског рата. Његова књига "Шпијун поротив Шпијуна" заслужно се убраја у класику шпијунаже".

Омер Попов је двадесетих година двадесетог века продао имовину у Карлову, и одселио се у Дубровник. Породична кућа у улици Аркадија Попова је данас власиштво породице Жеравица.

Само се ретки потомци сећају шегртовања својих очева и дедова у Трговини Омера Попова, а готово нико није упознат са чињеницом да је један од Омерових унука послужио као основ за настанак чувеног филмског хероја, агента 007 - Џејмса Бонда.

Текст је настао на основу фељџона објављеног у "Илоустриваној полицији" 1998. године аутора Стивана Ђ. Пејровића

Душко Попов - овако је изгледао кад је срео Јана Флеминга

Персонал Омера Попова из Карлова, Аде, Мокрина и Беодре 1905. године.

МИЛОШЕВЧАНИ У ПРИЧАМА И АНЕГДОТАМА

Свако село кроз дужи или краћи низ година изнедри људе чија је духовитост и смисао за шалу остала у сећању многих генерација. Њихове досетке се уз мање или веће измене и доградње препричавају на рогљевима, кафанама, славама, свињокољима... Неке од њих смо захваљујући Илонки Мезеи - Бауер, Смиљки Остојић - Терзин, сакупили и презентовали у овој књизи.

* * *

Шесдесетих година, сада већ прошлог века, баш на Св. Илију, задеси се трговачки путник за продају алкохолних пића у Новом Милошеву.

Толико је слушао о сеоској слави да је пословну посету удесио баш другог августа и при том спојио лепо са корисним. Воз за повратак је полазио у касним вечерњим часовима па је до тад требало нешто и презалогажити. Ћевапи и јела са роштиља му се нису јела, већ је пожелео неки свеже куван милошевачки специјалитет.

У то време у кухињи у "Дому" радио је Наум Ковачев. Поред кухиње у којој је кувао, где баш и није била почела вечерња гужва, Наум је мењао и шанкисту. Гост изрази дежурном конобару своју жељу, а овај је пренесе Науму. На несрећу од куваних јела није било ничег, до говећег гулаша од јуче који је већ почео "полако да шапуће" (прокисао је!).

Наум као изврстан угоститељ повади месо из гулаша, опере га из три воде, упржи припремљен лук, издинста опрано месо, зачини га бибером, украси прилогом и лично уз салату сервира га госту. Већ после првог залагаја гост је изразио своје велико задовољство "врсном кувару", док је овај за шанком пословао и примао комплименте.

Пословање за шанком се састојало од преручивања остатака непопијеног пива из кригли уз темељно вађење цркнутих, то јест удављених мува. Уз додатак незнатне количине новог пива, пивски остаци су

завршавали као свеже чеповано пиво из бурета.

Како се ручак приводио крају, тако је конверзација између госта и куvara - шанкера постајала све приснија. На крају гост наручи две кригле пива и позва куvara да му лично издиктира рецепт. Не слутећи ништа Наум пун себе седе са гостом хвалећи јело и у своје име, јер је и он тобоже сам појео две порције и да после таквог обеда једино прија кригла свежег пива.

Задовољни гост је такву прилику једва дочекао и брже - боље утрапио криглу управо сакупљених пивских остатака изненађеном кувару. Како је игра већ била предалеко отишла Наум испи криглу у даху, захвали се презадовољном госту и у три корака стиже до тоалета!

* * *

Педесетих година, сада већ прошлог века, у Беодри (део Новог Милошева) род шљива је био катастрофалан. Преко "неке везе" сазнају две снајке да у једном селу у Шумадији домаћини продају шљиве врло јефтино. Организују оне читав транспорт, накупе више десетина корпи од родбине и познаника и са свом амбалажом крену јутарњим возом реко Београда у Шумадију. Пут је протекао у веселој атмосфери, у "великим диванима" са целим вагоном и у упознавању са кондуктером.

Сазнале су "сву процедуру" око закупа теретног вагона којим се шљиве допремити назад у Беодру, цену шљива на велико и мало, кондуктерово брачно стање и још низ интересантних детаља.

Дочек у овом селу је био изнад очекивања.

Домаћини су гошће лепо угостили, цену шљива су због велике количине још мало спустили, а уз пут је било скоро уговорено и једно проводацисање. Сутрадан су цео товар заједно са снајкама изнели на железничку станицу. Док су смештали шљиве у закупљени вагон домаћини су упознали шефа станице са пријама из прека. Шеф је био неки љубазан човек, спреман на све видове сарадње, што се пријама баш није допало.

Реч по реч посвађају се оне са шефом и пред свим особљем станице га онако натанане изгрде.

Епиолог свађе се десио после две недеље. Увређени шеф станице је транспорт шљива забуном послао "споровозно" па је уместо материјала за пекмез стигла пошиљка полутрулих корпи са опнама и коштицама.

* * *

Трговац јајима и перјем преко ноћи реши да набави коња и кола да не би плаћао скупе кираџије. Вешти трговци коњима утрапе му размаженог и "заврнутог" коња - Чикоша.

Прве јесење кише расквасиле улице и начине од путева блатне јаруге (О калдрми се у то време само сањало!). По таквом мочварном времену крене по робу и после пар стотина метара коњ стане на сред улице и ни да макне. Невешти трговац је почео да моли коња да крене, трзајући при том узде и обраћајући му се "Абер Чикоше!" Главни инструмент за "убеђивање" Чикоша - бич, није имао! Затим сиђе с кола и упадне у блато до чланака!

Читав ритуал је посматрао с друге стране улице комшија стари Јулијан. Кад му је досадило комшијско пренемагање, уђе у кућу, узме бич, сакрије га и приђе већ изнервираном трговцу. "Иди комшија, седи у кола, а ја ћу твом "Чикошу" шапнути две речи и видећеш одмах ће кренути". Послуша га трговац, седе у кола, а Јулијан извуче бич и из све снаге "помилује" коња. Овај одмах крене у галоп. После овог трговца прозваше "Абер Чикош."

* * *

За време владавине спахија у селу се у зимско време само до девет сати смело ићи по улици. За објављивање својеврсног "полицијског сата" били су задужени "боктери" - "сајџије", којима је спахија давао сат (док су остали сељани о сату само сањали), а "тачно време" се сазнавало из "сајџијске" дерњава. Да би њихов рад био што убедљивији после девет увече селом је одзвањало "видим те!!!" - што је значило да се по улици

вишеније смело шетати.

Један путник намерник помало припит уђе у село око девет сати. Како је ноћ била без месечине "скрене" мало с пута и упадне у дубок јендек. У том моменту наиђе "сајџија" и продера се рутински "Видим те"! Уплашени путник се онако блатњав, обрати ревносном службенику "Видиш ти твоју маму, кад ми се из јендека по овој помрчини ниглава не види!!!"

* * *

Већина становника села је у току свог живота ретко путовала до већих градова. Мушкарци су због војске још и "видели" света, док су жене удавши се у родном месту само у посебним приликама путовале.

Зорки "Прцикиној" се "десио" пут у Београд. Припреме су биле жестоке. Сав комшилук је са нестрпљењем очекивао повратак срећковићке. Кад се Зорка вратила цео рогал се сакупио чекајући извештај о Београду. На запиткивање другарица какав је тај Београд, Зорка је разочарано прокоментарисала "Кућа на кућу, кућа на кућу, а Београд нисам ни видела!!!"

* * *

Наум Ковачев "школовани" келнер и кувар враћа се раном зором из пекаре и носи три хлеба. Пита га комшија "Шта ћеш с' три леба Науме?!"

- "Један за нас" (њему и жени)
- "Један за дуг" (оцу и мајци)
- "Један на зајам" (сину и снаји)

* * *

Полагао Наум Ковачев санитарни курс пред специјалном комисијом. Ређала су се многобројна питања на која је кандидат доста добро одговарао. На крају се један члан комисије одлучи за специјално питање.

"Замислите да је август месец, несносне врућине трају већ данима. Сви замрзивачи су вам пуни, а у обору ваша крмача од 200 кила прогутала камен од десет кила.

Шта би ви тада урадили?" - упита члан комисије, мислећи при том на конзервисање меса.

"Чим би видео да је прогутала ту каменчину, ја би јој скочио на стомак и она би се ослободила камена."

Затечена одговором комисија упути испитивачки поглед кандидату који настави; "Па на коју рупу камен од десет кила уђе, на ту ће и изаћи!"

Следећег тренутка у учионици сви присутни прснуше у смех и Наум без проблема положи санитарни курс.

* * *

Лала "Дрљача" један од бољих тракториста у задрузи, волео је да после посла сврати код Радунке - Србијанке на по који фићок. Једном приликом попио је пар фићока више од нормe и ушавши у кућу с авлијских врата поче да виче: "Бојка, бог те Бојкин, ди је вечера?!"

"На шпорету, ено ти је па узми" - рече му жена која је већ била легла. Лала приђе шпорету и онако припит не потрефи вечеру већ заосталу воду од опраних судова. После пар минута вечере викне жени "Бојка, бог те Бојкин, чорба је добра, а ди си нашла ово маторо месо, неможга човек ни загрести?!"

У питању је наравно била Бојкина опирача.

* * *

Прича се да у стара времена село једно време није имало попу. Дођу недеље, свеци, благодани, ужелео се народ службе у цркви, али џабе - владика попу никако да пошаље.

Начуо то један унцут па уђе у село и представи се као поп. Јесте да баш није наскроз личио на свештено лице - ал' дајшта даш.

Почне он да држи вечерње, а оно само донекле личи. И настави он тако да служи у цркви, а црквени одбор реши да обавести владика о новом попи и служби која "није била ко у старовреме."

Упути се тако владика у село да на лицу места

провери притужбе. Како је служба већ била почела, а угледавши његово преосвештенство назови - поп поче да поји:

"Ој, владико, владико,
Благословена јабуко,
Мене су овде звали,
И петсто ми дали,
теби триста, мени двеста,
Не померај ме с овог места!"

Кад је одслушао ову "службу" владика рече окупљеној пастви: "Шта оћете добро поји."

* * *

Риста Тикач је давних дана чувао винограде код газда. Како је имао времена у изобилју на великој лудаји је урезао текст песме:

"Лудаја сам од Тикачев Ристе
Какву овде још видели нисте
Још да ми је шећера и масти
Па да видиш Боже које сласти."

* * *

За време спахија попови су сами радили своје "сесије".

Један од попова узимао је у најам Арку Мулића за испомоћ у "паоришту". Једне недеље рано ујутро крену они да покосе сено на спахијској ледини. Таман су накосили, кад се од села указа субаша на каруцима. Арка га спази, упозори попу и они брже - боље почну бежати.

"Јесам ли вам казао господине оче да не ваља косити у недељу" обрати се Арка попи за време бежаније. "Ваља и недељом, ал' кад косиш своје"! закључи попа трчећим кораком.

Тог попу је због "безаконија" црквени одбор најурио!

* * *

Трговац Шандор Бешлин је за једног попа који је био љубитељ женског света у једном друштву изјавио да је попа Ђилко (Ђилкош). Чуо то попа па га тужио. Шандор на суду потврди своју изјаву па га суд осуди на круну глобе.

Он плати, али поново и то пред судијом рече попи даје "Ђилко". Суд га за то казни са још две круне. Он извади новац, али на глас рече: "Ја са платио или он остаје поп Ђилко". За ову поновљену увреду суд га казни са још три круне глобе. На ово је и Шандор заћутао.

* * *

Дошао поп код удовице баба - Марте Весков (Паткове) да свети водицу. Како није имала ситно (сексер) она стави под тањир целу круну рачунајући да ће јој поп "вратити кусур". Ствивши круну у џеп поп угледа зачуђен баба - Мартин поглед, па је упита шта јој је. Она му затражи кусур, а он на то хладокрвно одговори: "Што уђе у попин џепне излази лако напоље".

Кад је следеће године поново дошао да свети водицу под тањиром није било ничега. Погледа он баба - Марту а она му рече: "Сексер лане, сексер ове године, још три сексера више је ушло у твој џеп."

* * *

Звони црквењак свакога дана у подне. Једном га трговац поред чије је радње свакодневно пролазио и застајао да га поздрави заустави и упита како зна када треба да звони кад у кући нема сат. Црквењак му на то одговори: "Свакога дана када застанем поред радње да ти се јавим ја погледам у твој сат. Па кад видим даје петнаест до дванаест знам да док стигнем до цркве и попнем се до звона, биће тачно подне".

На то се трговац насмеја и рече: "Ае, ја кад видим да ти идеш од ћошка наместим сат знајући да си ти увек тачан."

* * *

Купио једном Лала Радновић (Гегеш) магарца по имену "Чудић" Терао га селом гласно вичући на њега. Чуо то поп Чудић па га тужио. Лала Радновић (Гегеш) се пред судом бранио да је магарца купио од неког Бачванина.

Позове суд Бачванина да сведочи. Он пред судом изјави да се магарац код њега опулио и да му је име дао по магарици - Чуди и не знајући да постоји свештеник тог презимена. Суд је ово узео као веродостојно, Лалу ослободио, а поп Чудић је платио судске трошкове.

Магарац је продат већ после неколико дана. Послужио је својој сврси.

ШТА СЕ ВАЉА А ШТА СЕ НЕ ВАЉА **Народна веровања и ђразноверје**

*Уочи Лазареве суботе ваља рано устати, у цик зоре, одмах узети плек и варјачу и уз лупање у плек ваља три пута обићи око куће. Тако се растерује зло.

*После изношења покојника из куће, столице на којима је постављен покојник ваља преврнути.

*Зову не ваља сећи јер то доноси несрећу.

*На Огњену Марију не ваља се купати, а посебно се не ваља купати у реци јер Огњена Марија "тражи жртве". Тог дана не ваља диративатру јер је то "огњени светац".

*На Огњену Марију се преливају гробови покојника.

*Свеже ископан гроб се пре сахране ваља прелити водом да гроб не би сагорео.

*На Бадњи дан, рано ујутро, се донесе вода са бунара, у коју се ставља црвена јабука. Том водом се сви укућани умивају да би били здрави и румени.

*Између Божића и Богојављења не ваља нигде ићи је су то некрштени дани и тад "Вражја сила" нарочито делује.

*Ако у улици, породици или у кући умру два покојника, да им се трећи покојник не придружи другом се покојнику руке вежу црвеним концем или му се у

сандук стави кокошија глава.

*Стару икону крсне славе не ваља палити већ се она остави на тавану док сама од себе не нестане да се на кућу "не навуче зло".

*На Светог Трифуна се орезује винова лоза јер је то слава винограда.

*На Светог Вартоломеја не ваља ништа радити јер се тај светац повезује са вратоломијем.

*Пре Преображења Господњег (19. августа) не ваља јести грожђе (Ово веровање има обраду код св. отаца и у старим типцима).

*Мајка којој умре дете, не ваља да пре Петровадана једе јабуке јер ће св. Петар ускратити извесна добра покојном детету.

*На Велики петак ваља појести по једно фарбано јаје "због наступа".

*На Св. Илију ваља заклати петла, да не би домаћин куће изгубио главу. Код зидања нове куће ваља у темељ ставити петлову главу да не би умро домаћин.

*У новој кући не ваља да преспава сама мачка да не би умро домаћин.

*Кад јеж напусти кућу, десиће се неко зло, јер је кућу напустила срећа.

*Посмртној поворици не ваља пресећи пут.

*На Богојављење ваља у поноћ изаћи у двориште и пожелетинеку жељу.

*На Божић не ваља распремати сто јер се верује да ће година бити богата као Божићна трпеза.

*На Божић се хлеб не сече, већ се ломи.

*На Туциндан не ваља тући децу, да не би имала чиреве.

*На први дан Божића не ваља јести орасе да се зубине бикварили.

*Змију покућарку не ваља убити јер ће се десити у кући велика несрећа.

*Кад у кући умре неко од укућана, те године се не слави слава и не прима се у кућу свештеник.

*Приредио
Никола Будишин*

ОБИЧАЈИ ВЕЗАНИ ЗА СВАДБУ, ТРУДНОЋУ, РОЂЕЊЕ, КРШТЕЊЕ...

У неким прохујалим временима заједнички живот мушкарца и жене одвијао се уз бројне обредне ритуале и радње. Предрасуде и празноверја били су саставни део свакодневних обавеза, а свако ко их се није придржавао и ко их није спроводио у живот наилазио је на осуду и подсмех.

Љубав младих обично није била пресудна код одабира животних сапутника. Момак се обично није женио већ су га женили па се ни девојка није удавала већ су је удавали. Говорило се "да љубав дође и прође, а салаш (мираз) остаје". Но материјално стање није увек било одлучујуће. Гледало се "како стоји" момкова и девојкина кућа, за чега су били задужени угледачи, али се исто тако гледала и породична генетика будућих супружника.

Свака "фалинка", посебно душевне болести у породици, представљала је непремостив проблем. Бројно и здраво, поготово мушко потомство било је увек на цени, а само крупне, једре и здраве девојке могле су изнедрити наставак лозе и очување кућног огњишта. О моралним квалитетима будуће невесте није се много расправљало, оно се подразумевало. "Шврљање" пре брака урушавало је углед девојке, па се обично говорило "Није ни чудо, кава јој је мама, зна се и њено житије". Под "житијем" се подразумева да иза потенцијалне таште стојинико "безаконије" и неморалност.

Момачки "несташлуци" су још и толерисани, али ако би се код "претресања" мушког дела фамилије пронашао неко ко је "упропастио или профућкао капитал, али не дај боже обешчистио неку девојку" одлука о провадацисању могла је бити у потпуности обустављена. Неутешној девојци, несужењој удавачи би лепо објаснили "Јел, оћеш да твоја деца искајавају нечије клетве?! Боље се мани ћораво посла".

Ако би после тога ипак дошло до брака, а по систему "с ћошка без трошка", то јест до ускакања

девојке, следиле би ригорозне санкције од стране девојчине фамилије које су могле потрајати и више деценија.

Кад би се код одабира момка или девојке задовољили сви горе поменути услови, а после спроведеног проводацисања (које је за провацакику значило пар нових папуча "листуша"), приступало се припремама за сватове. Радње које су претходиле сватовима биле су тачно одређене, као и обичаји и после свадбе. Строго су била поштована и веровања која су обезбеђивала здраво и бројно потпомство у породици.

Буклија је из момчке куће увек прво ишла у комшијску кућу преко пута. Ако се у ту кућу из неког разлога није могло отићи (жалост, болест) ишло се у комшијску кућу "преко пута" источно, како би младенцима "све ишло за сунцем".

Нова млада је бивала обасипана посебном пажњом прво мајке, а затим свекрве. Обичаји су налагали да се нова млада у родитељској кући рано ујутро, пре венчања окупа. Води, заосталој после купања придавана је велика моћ. Сматрало се да она може да се "пребаје" и да таква вода бачена на капију кроз коју ће ући сватови може да изазове бездетност удаваче. Зато је невестина мајка ову воду просипала на место где неће бити доступна урокљивим очима и "нечистим силама".

После венчања свекрва преузима магијску заштиту младенаца. Код првог уласка у нови дом испред младе се шири бело платно. Белило симболизује чистоту, а платно онемогућује да млада "нагази" на уврачану ствар.

Сличну улогу има и корито које се ставља на капију на коју улазе младенци. Замућена вода у кориту и убачени новчићи привлаче "зле очи" са младенаца. Исто се тако говорило "да зло не може преко воде", па су сви уроци остајали иза младенаца.

Посебну улогу имало је мало мушко дете, које је свекрова давала - бацала снаји у наручје. Снаја би га три пута дизала у вис према сунцу и сва три пута га љубила. После тога би га даривала кошуљом коју би понела од

куће. Овај поступак је симболизовао плодност и продужетак лозе и одржао се све до данашњих дана. После даривања детета кошуљом, свекрва би новој млади кроз венчаницу пуштала кокошије јаје да "снаја лако и брзороди".

Свадбене обичаје смењивали су обичаји везани за трудноћу. Трудноћа или "друго стање" обезбеђивала је трудници посебан - повлашћен положај и то не само међу укућанима већ на свим местима где је трудница залазила и боравила. Ако би се трудница нашла у кући где су укућани обедовали, обавезно су је нудили да узме пар залогаја "да њој и детету не би нешто усфалило". За време трудноће трудници су се спремала јела по жељи па је била устаљена изрека "Изволева к'о трудница". Узимање јела или неког предмета у туђој кући без питања било је најстроже забрањено јер се веровало да ће дете имати белег на телу у облику украдене ствари.

Будућа мајка је посебно пазила да се не уплаши (да се не презне, како се говорило), јер ако би се у моменту страха ухватила за неки део тела, новорођенче би на том месту могло имати белег. Како тренуци страха нису могли бити у потпуности избегнути, трудница би се у тим моментима хватала испод појаса уз речи "Не чудим се (плашим се) ја сама, чудимо се (плашимо се) нас двоје".

Трудна жена никако није смела пролазити испод штрика да дете не би имало обмотано пупчану врпцу око врата која је при порођају могла проузроковати гушење и смрт.

Долазак новорођенчета на свет изискивао је посебну пажњу свих укућана. Бројни ритуали и правила понашања онемогућавали су деловање урока.

Одмах по рођењу детету је око руке везиван црвени конац. Сматрало се да ће конац својом бојом преусмеравати погледе са дететовог лица, а самим тим дете неће бити урекнута. Конац је дете носило док не напуни годину дана, с тим што се замењивао како је рука расла.

Вода у којој се дете купало била је врло подложна уроцима. Ако је купање обављено у вечерњим часовима,

вода се бацала тек ујутро и то на место где ће брзо бити упијена, да не би дошла у "зле руке". Овако се поступало док дете не напуни годину даа. Пелене и дечија одећа никада се у току ноћи нису остављали на штрику у дворишту "јер се на пелене лако нешто накачи или набаци". Ако се ипак деси да пелене "заноће" у дворишту, код уношења у кућу прво би се ставиле изнад ватре уз речи "С ветра на ватру". Ватра је имала моћ да сагори свештоневаља, аневиди се.

Ако би се у првих шест недеља живота новорођенчету појавиле флеке по лицу или телу, мајка би недељом или празником у време кад звони "достојно" седала на кућни праг и дојила дете. Притом би десном ногом "чистила" испред себе уз изговарање речи "Што знамине знамнек се чисти од детета".

У првих шест недеља породиљи се обично није ишло у посету. Ишле су само старије жене и тада су обавезно носиле повојницу. Млађе жене нису без преке потребе одлазиле новорођенчету, а посебно у данима када "нису биле чисте". Ако би се случајно затекле близу детета у време месечног циклуса морале су се "јавити" детету и мајци. Детету су се јављале ухвативши га за прстић говорећи: "Што на мени, то на твојој матери". Ово је важило и за жене које су живеле са дететом у истој кући - тетке, стрине, сестре....

Детиња лепота се никад није истицала.

Увек се говорорило: "гадура мала, пи што је ружан"...

Хвалом се могло призивати зло, а ружењем би се зле силе одагнале, јери оне "иду на лепо".

Крштење новорођенчета обављало се обично већу првим недељама живота, а најкасније кад напуни шест недеља. Мајка по обичају није ишла на крштење већ је остајала код куће где би започињала низ симболичних радњи којима би обезбедила дететов просперитет у животу. Ако је у питању било женско дете мајка би за време чина крштења започела неки вез, почистила би собу, промешала ручак на шпорету, обрисала прашину са намештаја... а све у циљу да девојчица буде вредна и

свестрана домаћица и кућаница.

Ако је у питању било мушко дете мајка би узела књигу у руке да син буде "господин човек" или оружје - да буде официр или би одлазила у шталу међу пољопривредни алат - да син буде "добар паор".

У ери данашње модернизације и глобализације чудно звуче стара веровања. Упркос свему, код практиковања неких обичаја за које баш нисмо увек сигурни шта представљају обично се каже "нека, ваља се"!

Зорица Башићованов

Свадба Дргољуба Ковачев и Иванке Траилов 1938. године

**Њиховом заслугом ова
књига је угледала свейлоси дана**

Месна заједница Ново Милшево
Општина Нови Бечеј
Геодетска радионица "АШ"
BOSCH diesel center - Жеравица
ХИНОМ - хемијска идустрија Ново Милошево
ЗЗ "МИЛОШЕВО" Ново Милошево
Арсенов Бранислав
Ђурић Снежана
Живанчев Кристина
Пушић Лаза - Пурса
Белић Јулка
Попов Бранко
Радојчин Драган и Смиљка

САДРЖАЈ

ИКОНОСТАС СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У КАРЛОВУ	5
ДРЖАВНА НЕПОТПУНА ГИМНАЗИЈА У БЕОДРИ	14
ДИПЛОМАТСКА АКТИВНОСТ ПРОФЕСОРА ДР ЂОРЂА ЈОАНОВИЋА	25
СЕОСКЕ ИГРЕ ИЗ МОГ ДЕТИЊСТВА	31
БЕОДРАНСКАВЕШАЛА	38
ВАЉАРЕ И ВАЉАЊЕ СУКНА У БАНАТУ	41
НОВОМИЛОШЕВАЧКА ГРОБЉА	61
ЗЕМЉИШНИ ПОСЕДРИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ У БЕОДРИ	69
ИМЕНА БЕОДРАНСКИХ КАТЛОЧКИХ СВЕШТЕНИКА ..	76
НАСТАВАК ПРВЕ ПОСЛЕРАТНЕ ЗДРАВСТВЕНЕ СТАНИЦЕ У НОВОМ МИЛОШЕВУ	77
СУВАЧЕ И ВЕТРЕЊАЧЕ БЕОДРЕ И КАРЛОВА НА СТАРИМ КАРТАМА	80
РАЗВОЈ МЛИНАРСТВА У НОВОМ МИЛОШЕВУ	83
ЗАНИМЉИВОСТИ ВЕЗАНИ ЗА ГРОФОВСКУ ПОРОДИЦУ КАРАЧОЊИ	88
ДОБРОВОЉЦИ У I СВЕТСКОМ РАТУ ИЗ БЕОДРЕ И КАРЛОВА	92
КОРЕНИ ЏЕЈМСА БОНДА У КАРЛОВУ	98
МИЛОШЕВЧАНИ У ПРИЧАМА И АНЕГДОТАМА	102
ШТА СЕ ВАЉА, А ШТА НЕ ВАЉА	109
ОБИЧАЈИ ВЕЗАНИ ЗА СВАДБУ, ТРУДНОЋУ, РОЂЕЊЕ, КРШТЕЊЕ	111